

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΔ

ΜΙΝΟΤΑΥΡΟΣ

I

«ΓΙΑ ΤΟ ΦΟΝΙΚΟ ΔΕΝ ΚΑΤΕΧΩ ΠΡΑΜΑ» απαντούσε ο Γιαννιός Αστάκης όλα τα χρόνια της ζωής του σε όποιον ρωτούσε να μάθει για τη δολοφονία του Μπραήμη, του επονομαζόμενου Μινώταυρου.

Είναι όμως σίγουρο πως ο φόνος έγινε ένα αυγουστιάτικο μεσημέρι του 1894 στην Άρβη, με τον τρόπο που γίνονταν πάντοτε όλα στην περιοχή, σχεδιασμένα δηλαδή ως την τελευταία λεπτομέρεια ώστε να μην αφήνεται τίποτα στην τύχη. Και δεν ψεύδονται όσοι ισχυρίζονται ότι τη χαριστική βολή στον Τούρκο την έδωσε ο αδερφός του Γιαννιού, ο Μιχαήλος. Το έλεγε άλλωστε από παιδί: «Εγώ μια μέρα θα τον ξεκάνω τον Μπραήμη». Τον μάλωνε ο κύρης του, μα ο μικρός τον χαβά του. Τον χλεύαζαν οι χωριανοί: «Και τι θα κάμεις; Δεν μας είπες, ωρέ Μιχαήλο». Όμως εκείνος φύλαγε να δώσει την απάντηση στην ώρα της. Έκλωθε χρόνια μες στο παιδικό μυαλό του το σχέδιο της δολοφονίας αγριεύοντας τη φαντασία του, και ίσως αυτό εξηγεί τις κρίσεις επιληψίας που τον έφταναν ως τη λιποθυμία. Σχεδίαζε και σχεδίαζε, προβλέποντας το καθετί, και σημείωνε τις ανομίες του Τούρκου νταή με την ακρίβεια που δείχνει κανείς στους αριθμούς. Με την προτροπή του θείου Αθανασού, που ξεσυνεριζόταν τον ανιψιό του στην κουζουλάδα, μελέτησε για καιρό τις κινήσεις του Μπραήμη στην επαρχία και κάτεχε πια καλά τις αδυναμίες του: τα μεθοκοπήματά του στον τούρκικο καφενέ της Άρβης, τα

πάρε δώσε με την πόρνη τη Μαγδαληνή, που από παραφθορά του ονόματός της κατέληξε να τη φωνάζουν Μανταληνή, το πηγαϊνέλα από τη Γεράπετρο μ' ένα καϊκι της εμπιστοσύνης του, το σμίξιμό του με τους Γερλήδες, τους τρομερούς Τουρκοκρήτες που κατέβαιναν κάθε φορά ποδαράτοι από τη Βιάννο για να τον συναντήσουν και να ξεχυθούν στην επαρχία. Χωρίς αυτούς ο Μπραήμης έμοιαζε με χοχλιό δίχως καύκαλο.

Και τα ταίριαξε όλα στην εντέλεια ο νεαρός Μιχαήλος στα κατάστιχα εκείνης της μέρας, ώστε και ο Μπραήμης να μεθοκοπά στον καφενέ με τη Μανταληνή κι ο καϊκτοής να μην τον περιμένει, παρά να γλιστρήσει μακριά από το αγκυροβόλιο, αλλά και οι Γερλήδες να μη φανούν, όπως συνήθως, αφού οι χαϊνήδες, ειδοποιημένοι, τους καρτέρεψαν και τους γύρισαν πίσω. Ακόμα και ο γερο-καφετζής, που θα έπρεπε κανονικά να παραστέκει στον μουστερή του, αγνόησε ή έκανε πως αγνόησε τις ύποπτες κινήσεις των τεσσάρων νεαρών που έζωσαν το μαγαζί του.

Έτσι έπεσε στη φάκα ο Μπραήμης εκείνο το μεσημέρι του Αυγούστου. Και όλα λειτούργησαν σαν μια καλοστημένη παράσταση στην οποία οι ηθοποιοί ήξεραν από πριν πού πρέπει να σταθούν, τι να πουν και τι να κάνουν.

Ο μόνος που αγνοούσε την κατάληξη ήταν ο άμεσα ενδιαφερόμενος. Οι σύντροφοι του Μιχαήλου, ψυχωμένοι νέοι όλοι τους, τον πίεζαν να τελειώνουν μια ώρα αρχύτερα, αλλά εκείνος άφησε τον χρόνο να δουλέψει, να φάει και να πει ο Μπραήμης έτσι ώστε να τον βρουν ζαβλακωμένο από το σπίρτο και από τη ζέστη, καταδικασμένο στα σίγουρα. Τώρα θα πλήρωνε για όλες τις ασχήμιες του, κι όταν τους είδε να μπουκάρουν και κατάλαβε πια τι τον περίμενε, ήταν αργά.

Τη μέρα που σφάξανε τον Μπραήμη έπνευσε αέρας ενθουσια-

σμού σε όλα τα χωριά της Βιάννου. Ο πατέρας του Μιχαήλου, ο Σταύρος Αστάκης, ένας λεβεντάνθρωπος που έσκυβε για να περάσει από τις πόρτες, έσφιξε όλο το απόγευμα ίσαμε διακόσια χέρια και δέχτηκε τα συγχαρητήρια αυστηρός και ανέκφραστος, όπως πάντα.

Κατά το σούρουπο πήρε τον δρόμο που οδηγούσε στην άκρη του χωριού, εκεί όπου είχε το κονάκι του ο Μανούσαγας. Δεν πήγαινε με φόβο. Ο αγάς είχε ζητήσει να τον δει, αλλά ο θεληματάρης τού μετέφερε αυτή την πρόσκληση χωρίς κάτι επιτακτικό στον τόνο της φωνής του. Περισσότερο με παράκληση φίλου έμοιαζε. Και η αλήθεια είναι ότι με τον αγά ο Σταύρος Αστάκης ή «Αγριμάκης», όπως άκουγε στο χωριό, δεν είχε διαφορές.

Μισό αιώνα σχεδόν ο Οθωμανός διαφέντεψε ήπια, παρά την αγραμματοσύνη και τη χοντροκοπιά του, σαν ένας μικρός θεός που όλοι έτρεμαν την τιμωρία του. Μέσα στα χρόνια κουβαλούσε τα χούγια του – αλλά και ποιος ο αναμάρτητος; Ως νέος είχε τις απαιτήσεις του, κι όσο υπήρχαν μουσουλμάνοι στο χωριό, θάρρευε και έκανε τα δικά του. Μεθούσε και άπλωνε χέρι στα κορίτσια του κοσμάκη και στο ξένο βιος, αλλά τα χέρια του με αίμα δεν τα λέρωσε. Ύστερα, όταν έλειψαν οι ομόθησκοί του και πλήθυναν οι χαϊνήδες στα γύρω βουνά, ο Μανούσαγας συμμορφώθηκε. Μεσ στο αγύριστο κεφάλι του είχε τελικά λίγα δράμια μυαλό. Τον συνέτισε και η ποδάγρα, που τον βασάνιζε από μια ηλικία και μετά. Μακάρι να γνώριζαν κι άλλα χωριά τέτοιους αγάδες.

Τον υποδέχτηκε με το φέσι και τα φράγκικα ρούχα. Από τη θηριώδη κορμοστασιά είχε απομείνει ένας γέρικος σκελετός, με πλούσια, μακριά γενειάδα, που τη φώτιζε αχνά το φως από τα λαδοφάναρα. Στο βλέμμα του είχε θρονιάσει μια ανεξήγητη μελαγχολία, που εύκολα κανείς τη συνέχεε με τη σοφία. Ή ίσως δεν ήταν σοφία αλλά γλυκύτητα.

Ο Σταύρος σύγκρινε τα μάτια του αγά και του παπά. Παρά-ξενο: Ο ένας είχε ξεκινήσει από την αγριάδα και μαλάκωνε με τα χρόνια, ο άλλος από τη γλύκα του Θεού είχε πέσει σ' έναν θυμό που μάταια γύρευε να εξηγήσει. Τα αφιδωτά φρύδια του Μανούσαγα κάτω από το φεσάκι του δεν είχαν χάσει το σχήμα τους και θύμιζαν στον Σταύρο τις καμάρες που αντίκρισε νέος στα τείχη του Μεγάλου Κάστρου. Κάθε φορά που άρχιζε μια φράση του, αυτά τα καλοσχηματισμένα φρύδια ανασηκώνονταν και έδιναν μια ιλαρή έκφραση στο πρόσωπό του. Καθισμένος ο αγάς σε μια σκουρόχρωμη πολυθρόνα που είχε ξεφτίσει με τα χρόνια, με το πονεμένο ποδάρι του πάνω σ' έναν μικρό σοφά, έκανε νόημα στον επισκέπτη του να καθίσει και στον φαμέγιο να βγει απ' το δωμάτιο. Στην αρχή δεν έλεγε τίποτα, άφηνε μόνο τις χάντρες από το κομπολόι του να πέφτουν η μία πάνω στην άλλη σαν τους χτύπους ενός ρολογιού. Όταν άρχισε να μιλά, ήταν σαν να είχαν ειπωθεί τα ανούσια λόγια και τώρα πήγαινε κατευθείαν στην ουσία:

«Σκέφτομαι, κυρ Σταύρο, τα κοπέλια σου. Τα έχω έγνοια, να σου πω. Με αυτά που άκουσα σήμερα, ανήσυχο με βλέπεις. Θέλω να ξέρεις πως, αν έρθουν οι δικοί μου να ζητήσουν λογαριασμό, δεν θα μπορώ να κάνω πράμα. Και οφείλω, κυρ Σταύρο, οφείλω στον γονέα σου, που κάποτε μ' έσωσε από τον χαϊνή τον Συμιακό. Κι όπως τότε εκείνος, έτσι κι εγώ σε συμβουλεύω να κρυφτούνε τα παιδιά. Και πάντα με τον τσιφτέ αγκαλιά. Θα πάρει καιρό τούτη η δουλειά!»

Ο Σταύρος Αστάκης δεν πίστευε στ' αυτιά του. Κοίταξε έκπληκτος τον συνομιλητή του, που σαν να μετάνιωνε για όσα ξεστόμισε και είχε χαμηλώσει το βλέμμα.

«Εγώ, αγά μου...» άρχισε ο Σταύρος.

«Μην πεις πράμα» τον έκοψε ο αξιωματούχος. «Στοχάζομαι

καμιά φορά τι σόι χριστιανός θα είχα γίνει του λόγου μου. Και λέω, κυρ Σταύρο, πως τον Χριστό και τον Αλλάχ ούτε συ ούτε κι εγώ τους απαντήσαμε ποτέ. Εκτός κι αν εσύ τους απάντησες».

«Όχι βέβαια!»

«Τότε, για ποιον λόγο δεν φιλιώνουμε παρά τρωγόμαστε σαν τα σκυλιά μες στον αιώνα;»

Μεσολάβησε ένα διάστημα σιωπής, όπου ακουγόταν μόνο το τρίξιμο της πολυθρόνας του αγά, που γύρευε κάπως να βολευτεί, και ο μακρινός αχός από τις ενθουσιώδεις φωνές των χωρικών, που δεν έλεγαν να κοπάσουν όλο το απόγευμα. Μ' ένα νεύμα του ο ηλικιωμένος άντρας τού έδειξε πως μπορούσε να αποσυρθεί. Ο Σταύρος τον ευχαρίστησε με την παλάμη στο στήθος και χωρίς άλλη ειδοποίηση σηκώθηκε και βγήκε στον δρόμο.

Είχε πια σουρουπώσει για τα καλά όταν φώναξε τον μεγάλο του γιο, τον Γιαννιό, και του είπε να ετοιμάσει τον γάιδαρο και να φύγει αύριο πρωί πρωί για τον Τσούτσουρο. Ο Γιαννιός, που σκεφτόταν την αρραβωνιαστικιά του, είπε πως μπορούσε να φύγει και την άλλη βδομάδα. Ήταν νωρίς ακόμη για τον τρύγο. Πιο πολύ βάρος θα γινόταν στον θείο του τον Αθανασό τώρα. Το σκοτεινό βλέμμα του γονιού του, ωστόσο, του έδωσε να καταλάβει. Χωρίς άλλη κουβέντα πήγε να ετοιμαστεί. Η μάνα του, η Χαχαλού, υπολόγισε μια αλλαξιά παραπάνω απ' ό,τι συνήθως και του έδωσε την ευχή της.

«Θα κάμουμε χρόνο ίσως να σε ξαναδούμε, Γιαννιέ μου» του είπε και την πήραν τα κλάματα.

Έτρεξε στο σπίτι των Αγγελάκηδων με την ελπίδα πως η Σωτηρία θα είχε επιστρέψει από τη Βιάννο. Χτύπησε και δεν του άνοιξε κανείς. Επέμεινε όμως γιατί έβλεπε το αναιμικό φως του κεριού στο παράθυρο. Στο τέλος πρόβαλε η Ελενάρα. Μεσ στο μισσοκόταδο διέκρινε τη στιβαρή φιγούρα της. Από τον καιρό

που ήταν δάσκαλοι του αυτή και ο άντρας της δεν άλλαξε τίποτα. Ακόμα και τώρα που θα γινόταν γαμπρός της του φερόταν λες και ήταν μαθητής του δημοτικού. Τη ρώτησε για την κόρη της, εκείνη αποκρίθηκε πως θα επέστρεφε μεθαύριο, και τότε ο Γιαννιός είπε πως θα χρειαζόταν να απουσιάσει για μερικές μέρες, δεν θα ήταν για πολύ, μόνο μερικές μέρες. Η Ελένη δεν σχολίασε. Την καληνύχτισε και γύρισε σπίτι.

Έκοψε ένα φύλλο από τα κατάστιχα του πατέρα του, δανείστηκε το μολύβι του και στο φως του κεριού έγραψε ένα ολιγόλογο σημείωμα στην αρραβωνιαστικιά του. Του ήταν πιο βολικό να της γράφει παρά να της μιλά, και θα της έγραφε βουνά ολόκληρα από λέξεις, αν δεν είχε τον φόβο του ανθρώπου που δεν παιδεύτηκε με τα γράμματα όσο θα έπρεπε. Η Σωτηρία τού έκανε παράπονα γι' αυτό: «Πάλι τσιγκουνεύτηκες τις λέξεις, Γιαννιέ, λες και τις πληρώνεις». Άμα όμως ξεθάρρευε και της έγραφε κάτι περισσότερο, πάντα θα έκανε κάποιο λάθος, και το μάτι της πήγαινε πρώτα σ' αυτό και μετά σε όσα έλεγαν οι λέξεις.

Αυτή τη φορά τουλάχιστον έδωσε τον καλύτερό του εαυτό, μα όσο κι αν το μελέτησε, στο τέλος δεν ήταν σίγουρος πως ήταν και ολόσωστο. Το εμπιστεύτηκε στην αδερφή του την Υπομονή για να της το δώσει κι εκείνη βαρυγκώμησε – «δεν της καλοθελώ», όπως έλεγε συχνά για τη μέλλουσα νύφη της.

Είπε πως θα πλάγιαζε νωρίς, αλλά ήθελε να δει και τους φίλους του. Το χωριό ξεχείλιζε από κόσμο. Οι γυναίκες στις αυλές των σπιτιών και οι άντρες στους καφενέδες με τα ψευτοφάναρα δημιουργούσαν ένα πανδαιμόνιο μες στη ζεστή αυγουστιάτικη νύχτα. Το φεγγάρι έριχνε απλόχερα φως στα σκοτεινά σοκάκια κι ο Γιαννιός σκέφτηκε: *Αύριο θα 'χουμε πανσέληνο*. Είναι παράξενο πώς η χαρά και η καλοκαιρία γιγαντώνουν τα χωριά και τα κάνουν να μοιάζουν με μεγάλες πόλεις. Αντίθετα, τις βρο-

χερές νύχτες του χειμώνα, που η ανθρώπινη ψυχή, θέλει δεν θέλει, θλίβεται και αναδιπλώνεται, νομίζεις πως το ίδιο χωριό είναι δυο σπιτάκια όλα κι όλα.

Όποιον καφενέ κι αν έβρισκε στον δρόμο του έστεκε, γιατί όλο και κάποιος τον φώναζε να τον κεράσει. Μιλούσαν για τον αδερφό του λες και ήταν εθνικός ήρωας. Ένας γέρος ιστόρησε την τελευταία φορά που ο Μπραήμης με τους δικούς του είχε περάσει από το χωριό. Ήταν καλοκαίρι, μέρα μεσημέρι. Ο Τούρκος νταής, τύφλα στο μεθύσι, βολτάριζε στους δρόμους με την ολοκαίνουργια γυαλιστερή πιστόλα του, όταν είδε έναν χωριανό με την κατσίκα του να περνά από μπροστά του. Του φώναξε: «Στάσου, κακομοίρη άνθρωπε, να σου πω. Τούτη δω την καινούργια πιστόλα μου την πούλησαν στη Γεράπετρο και ξέχασα να δοκιμάσω αν ξαμώνει καλά. Λέω λοιπόν να τη δοκιμάσω πάνω σου ή πάνω στην κατσίκα σου. Εσύ να διαλέξεις. Αν έχετε τύχη και δεν πάρει φωτιά, καλώς ειδημή, εσάτανε το κισμέτ σας». Ο χωριανός –τι να κάνει– έδειξε έντρομος το ζώο και ο Μπραήμης με μια πιστολιά το σώριασε χάμω. Παράγγειλε ύστερα στον άτυχο άνθρωπο να το μαγειρέψει, και το βραδάκι πήγανε στο σπίτι του όλη η συμμορία και αρχίσανε να τρώνε και να πίνουν. Έσυραν με το ζόρι και κάποια θηλυκά από το χωριό και ύστερα, όταν τέλειωσε το τσιμπούσι, θέλανε οπωσδήποτε να τα πάρουν μαζί τους. Οι χωριανοί έτρεξαν στον αγά, που μέχρι εκείνη την ώρα δεν είχε ξεμυτίσει, κι εκείνος, πιεζόμενος, έστειλε μήνυμα στον Μπραήμη να διαλέξει ένα απ' όλα μόνο για τη χάρη του. Ο Μπραήμης όρισε την κόρη του παπά. Είπαν πως το έκανε επίτηδες. Επίτηδες ξεπίτηδες, την πήρε και η κοπέλα γύρισε ύστερα από μια βδομάδα στο χωριό μισόγυμνη και ατιμασμένη. Ανήμερα της Παναγίας κρεμάστηκε από τον κλώνο της ελιάς από την ντροπή της.

Τα τελευταία λόγια ο γέρος τα είπε κλαίγοντας και κάποιος έσκυψε στον Γιαννιό για να του θυμίσει πως ο αφηγητής ήταν αδερφός του παπά. Προχωρώντας να βρει τους φίλους του, σκεφτόταν πως κακώς λέμε ότι ο άνθρωπος είναι ζώο. Ο άνθρωπος δεν ξέρει να γίνεται ζώο, και κανένα από τα ζώα που γνώριζε ο ίδιος, όσο δυνατό κι αν ήταν, δεν θα φερόταν σαν τον Μπραήμη.

Εκείνος ήταν παιδί τότε, αλλά θυμήθηκε την εντύπωση που του έκανε το κρέμασμα της ατιμασμένης όταν άκουσε μια θεια του να λέει: «Κάθε βράδυ ονειρεύομαι δυο γυμνά πόδια στον αέρα. Πρόσωπο δεν βλέπω, μοναχά δυο πόδια. Και ξυπνώ μες στον λυγμό». Έκτοτε σκεφτόταν πως στην κρεμάλα δεν υποφέρει το κεφάλι όσο τα πόδια, κι ενώ ήξερε ότι ήταν λάθος εξακολουθούσε να το σκέφτεται.

Οι φίλοι του τον περίμεναν στο τελευταίο καφενείο του χωριού και μόλις τον είδαν άρχισαν να χειροκροτούν λες και το είχε κάνει ο ίδιος το φονικό. Κάποιος απ' όλους σηκώθηκε και είπε μια μαντινάδα για τον Μιχαήλο, που μετά ο Γιαννιός ήθελε να την επαναλάβει στον πατέρα του, αλλά δεν τη θυμόταν καθώς είχε πει τις ρακές του και δεν καλόστεκε στο μνημονικό. Τους άκουγε να μιλούν με τέτοιο θαυμασμό για τον αδερφό του και αναρωτιόταν γιατί μέχρι χτες τον κορόιδευαν που σεληνιαζόταν κάπου κάπου και έκανε σαν τρελός.

Μια μόνη πράξη μπορεί να ανεβάσει τον άνθρωπο στα μάτια του κόσμου, ή το αντίστροφο, μα ο άνθρωπος είναι κάτι περισσότερο από αυτό. Εκείνος, που αγαπούσε πραγματικά τον αδερφό του, μπορούσε να τοποθετήσει την πράξη του εκεί που της άξιζε, ούτε ψηλότερα ούτε χαμηλότερα. Τον ρώτησαν ύστερα αν θα ακολουθούσε αύριο στο πανηγύρι του διπλανού χωριού, και μόνο τότε κατάλαβε πόσο άλλαζε η ζωή του.

Όταν γύρισε στο σπίτι, άκουσε τον πατέρα του να μαλώνει

τη μικρή αδερφή του, το Κολοκυθάκι, που μυξόκλαιγε για την επικείμενη φυγή του και αρνιόταν να κοιμηθεί. Ύστερα αμπάρωσε την πόρτα και κοιμήθηκε αγκαλιά με τον τσιφτέ μουρμουρίζοντας: «Α, ρε Μιχαήλο... Α, ρε Μιχαήλο...».

Εύπνησε στη μέση της νύχτας και βρήκε όρθιο τον κυρ Σταύρο, που ποτέ δεν τα είχε καλά με τον ύπνο. Ο πατέρας του τον έβγαλε ως την πόρτα και τον κατευόδωσε σφιγγοντάς του δυνατά το μπράτσο. Τα ανοιχτόχρωμα μάτια του έλαμπαν από την αγρύπνια και την αγωνία, αλλά δεν είπε λέξη. Μόνο το λυπητερό γρύλισμα του σκύλου ακούστηκε στο κατώφλι.

Ύστερα ο Γιαννιός πήρε τον γάιδαρό του, τον Στράγαλο, από τον στάβλο, τον σαμάρωσε, τον φόρτωσε με τα χρειώδη και άνθρωπος και ζώο κατέβηκαν τα έρημα σοκάκια με κατεύθυνση το μονοπάτι προς τη θάλασσα. Για αρκετή ώρα τούς ακολουθούσε και ο σκύλος, μολονότι ο Γιαννιός τον προγκούσε κάθε τόσο και του πετούσε πέτρες για να τον αποτρέψει. Στην άκρη του χωριού ο σκύλος έμεινε πίσω και τους κοιτούσε. Στη φεγγαράδα διαγραφόταν η σιλουέτα του, με την ουρά να πηγαινοέρχεται αργά και θλιμμένα. Μύριζε ο τόπος γιασεμί και η δροσιά ήταν ευχάριστη. Ο Γιαννιός ασυναίσθητα έσφιγγε τον τσιφτέ, που είχε κρεμάσει στον ώμο, για να παίρνει κουράγιο.

Ο πρώτος ενθουσιασμός για το τέλος του Μπραήμη κόπασε αμέσως. Την επόμενη μέρα κιάλας μετατράπηκε σε περισυλλογή. Τι θα γινόταν αν οι Τουρκοκρητικοί αποφάσιζαν να εκδικηθούν τον θάνατό του; Τρέμοντας την αιμοβορία τους, οι χωρικοί λούφαζαν ξανά και ο καθένας επέστρεψε στις έγνοιες του σαν να μην είχε συμβεί τίποτα.

Την εκδίκηση των Τούρκων τη σκέφτηκε και ο Αθανασός από την πρώτη στιγμή. Το μαντάτο της σφαγής τού το πρόφτασε στον

Τσούτσουρο ένας ψαράς από την Άρβη νωρίς το απόγευμα. Ο Γιαννιός, όταν έφτασε την άλλη μέρα λίγο πριν από το μεσημέρι, βρήκε τον μεγάλο αδερφό του πατέρα του με μια κούπα κρασί στο χέρι να αμολά χριστοπαναγίες προς όλες τις κατευθύνσεις. Ήταν ο τρόπος του να προετοιμάζει το θυμικό του για τη μάχη. Πάνω στο τραπέζι είχε απλώσει τα όπλα του, τα λάδωνε και τα καθάριζε. Δύο περίστροφα Κολτ, την караμπίνα του τη Σαρπς, δυο τουφέκια Ένφιλντ και τις δίκαννες πιστόλες του. Κάπου κάπου στρεφόταν προς την Παναγιά που τον κοίταζε από το εικόνισμα και της έλεγε: «Τι θες να κάνω, Κυρά μου; Με το καλό ποιος κέρδισε;».

Άντρας ψηλόλιγνος σαν κυπαρίσσι, με τη μαύρη φορεσιά και το κροσσομάντιλο στα πλούσια ψαρά μαλλιά, σου έδινε την εντύπωση πως οι ρίζες του είχαν χωθεί βαθιά στην κρητική γη και δεν θα άφηνε εύκολα τον μάταιο κόσμο. Έλεγαν πως, επειδή ήταν άκληρος, είχε αναπτύξει κάποια ιδιαίτερα χαρίσματα, όπως να προβλέπει τα μελλούμενα. Είναι αλήθεια ότι σπάνια λάθευε στην κρίση του. Ο άνθρωπος αυτός, πριν ακόμη γεννηθεί ο Γιαννιός, εγκατέλειψε την Κρήτη για να γυρίσει τον κόσμο. Έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα, ή καλύτερα πες του Κολόμβου, αφού η χάρη του έφτασε μέχρι την Αμερική, και επέστρεψε στην Ιθάκη του κουβαλώντας και την Πηνελόπη του, μια Μαλτέζα πρώην ακροβάτισσα, που δεν αποδείχτηκε τόσο πιστή γιατί πάνω στους έξι μήνες τον εγκατέλειψε μ' έναν γυρολόγο.

Ο Αθανασός δεν πτοήθηκε καθόλου. Ήρθε εδώ στον Τσούτσουρο και αγόρασε μεγάλη έκταση από σποροχώραφα, λιόφυτα και αμπέλια, για να είναι κοντά στη θάλασσα και κάπως αλάργα από το οθωμανικό στοιχείο. Τα καλοκαίρια έπαιρνε πολλούς από τους χωριανούς στη δούλεψή του, μα βοηθούσαν και τ' ανίψια του. Τον χειμώνα ήταν ο μοναδικός κάτοικος σ'

αυτόν τον ερημότοπο, παρέα με την Αργυρούλα, που την πήρε μαζί με τα χωράφια από τον παπά του χωριού. Η Αργυρούλα ήταν φαμέγια του ιερωμένου από μικρό κορίτσι, κι αν δεν έβαζαν εμπόδια ο παπάς και η παπαδιά, θα είχε καλοπαντρευτεί, γιατί δεν ήταν λίγα τα προξενιά που της έγιναν. Ο Αθανασός, ή «Αμερικάνος» όπως ήταν το παρατσούκλι του, υπήρξε ένας από τους μνηστήρες της, κι όταν αγόρασε τα κτήματα, έδωσε κάτι παραπάνω για να την αποκτήσει. Ίσως η Αργυρούλα να πήρε τη θέση της Μαλτέζας στην κλίνη του, κάτι που για την ώρα παρέμενε εικασία, γιατί ούτε ο Γιαννιός ούτε κανείς άλλος τους είδε ποτέ να σηκώνονται ή να πλαγιάζουν μαζί σαν αντρόγυνο. Ο Γιαννιός τη φώναζε «θεια» από μικρός και κανείς δεν τον μάλωσε για αυτό. Ορισμένες φορές και του Αθανασού ξέφευγε και έλεγε: «Η θεια σας!». Τα κρύα βράδια κάθονταν οι δυο τους σιωπηλοί μπροστά στη φωτιά και θύμιζαν περισσότερο αδέρφια παρά όψιμους εραστές.

Στον Αθανασό άρεσε να παρατηρεί τα αστέρια και έγινε με τα χρόνια ένα είδος εμπειρικού αστρολόγου. Το δειλινό, καθώς ο ήλιος βασίλευε, έψαχνε με ενθουσιασμό μικρού παιδιού κάποιον αστερισμό στο σχήμα του σταυρού, που ποτέ δεν ανέτειλε στα μάτια του. «Κι όμως, κάποια μέρα θα τον πετύχω εκεί ψηλά τον Σταυρό του Νότου. Τον έβλεπαν οι παλιοί» έλεγε και ξανάλεγε. Αλλά Σταυρός του Νότου πουθενά, ακουγόταν μόνο η φωνή του Αθανασού και στη συνέχεια, μες στη σιγαλιά του μισοσκοτάδου, έλαμπε η καύτρα του τσιγάρου του σαν μακρινό άστρο.

Τη μέρα, όταν δεν δούλευε στα χωράφια, ή θα κολυμπούσε ή θα διάβαζε – τον έθελγαν τα γράμματα και περηφανευόταν πως ήταν ο πρώτος μαθητής στο πρώτο σχολείο της περιοχής, που λειτούργησε στον Άγιο Βασίλειο. Δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, γιατί στα δώδεκα αποφάσισε να βγει στο βουνό δίπλα στον

ξακουστό Χατζηαναγνώστη Συμιακό. Ο καπετάνιος είχε αρχίσει τότε να γερνά, κι όταν πέθανε, ο Αθανασός έφυγε για το μεγάλο ταξίδι στον κόσμο. Έτσι, μόνο οι Τούρκοι έχασαν τα ίχνη του, κι όταν επέστρεψε, κανείς δεν θυμόταν πια τον έφηβο που χαϊνευε.

Για όλους, Έλληνες και Τούρκους, ήταν ο «Αμερικάνος». Ο Αθανασός ξεχώριζε και αγαπούσε τον Γιαννιό, αν και παραδεχόταν πως την κουζουλάδα του την είχε πάρει ο Μιχαήλος.

«Το κέρατο! Το 'πε και το 'κανε» σχολίασε το κατόρθωμα του ανιψιού του.

Στον τόνο της φωνής του ο Γιαννιός διέκρινε ένα μείγμα αποδοκμασίας και θαυμασμού. Ο Αθανασός έλεγε πως δεν θα υπήρχαν συνέπειες. Και έδινε την εξήγησή του: Καμία από τις δύο πλευρές δεν είχε συμφέρον να αποδεχτεί το φονικό. Οι μουσουλμάνοι δεν θα παραδέχονταν ποτέ πως ο μύθος της Τουρκιάς έπεσε σαν γέρικο δέντρο από μια παρέα παιδιών στην Άρβη. Όσο για τους χριστιανούς, θα επιθυμούσαν βέβαια να το βροντοφωνάξουν, αλλά ο φόβος των αντιποίνων δεν τους άφηνε. Έτσι πίστευε ο θείος, αλλά τις πιστόλες και τα αμερικάνικα όπλα τα γυάλισε καλού κακού και έστειλε ειδοποίηση να τον συνδράμουν οι φίλοι του οι χαϊνήςδες όταν έμαθε ότι το κοιτάτο έβγαλε αποσπάσματα σε όλη την επαρχία. Έβαλε μάλιστα να βουλίσουν το γεφύρι στον χείμαρρο και έστησε σκοπιές στα περάσματα. Αν οι Τουρκοκρήτες έρχονταν από τη θάλασσα, θα τον ειδοποιούσαν οι ψαράδες. Στην καρδιά του καλοκαιριού τα χωράφια ήταν γεμάτα αγαθά του Θεού και οι πλούσιες σοδειές τραβούσαν τους παλιότουρκους σαν τις ακρίδες.

Μια βδομάδα μετά το φονικό της Άρβης ετοιμάζονταν για μάχη εδώ στον Τσούτσουρο, και θα μετρούσαν σίγουρα σκοτωμένους. Για επτά μέρες κοιμόντουσαν και ξυπνούσαν αρματωμένοι και ο Γιαννιός όλο ρωτούσε τον θείο πώς είναι να πολεμάς

κι όλο έπαιρνε την ίδια απάντηση: «Κάτι σαν το κυνήγι!». Αναρωτιόταν τελικά αν ο πατέρας του τον έστειλε εδώ για περισσότερη ασφάλεια ή τον έστειλε στο στόμα του λύκου.

Όλη τη βδομάδα δούλευαν στα χωράφια φυλάγοντας τα νώτα τους. Η ζέστη αφόρητη. Ακόμα και τη νύχτα την έβγαζαν στην ύπαιθρο. Κοιμόντουσαν με οροφή τους τον έναστρο ουρανό. Ο Αθανασός δίδασκε στον ανιψιό του τα άστρα, αλλά ενδιαφερόταν και για τα εγκόσμια, αλλιώς δεν θα τον ρωτούσε για την αρραβωνιαστικιά του.

«Την αγαπάς, ρε, ή απλά την αγαπίζεις;»

Ο Γιαννιός χασκογέλαγε αμήχανα, αλλά απάντηση δεν έδινε.

Με κάτι τέτοια πάντως ξεχνούσαν τους Τουρκοκρητικούς και το κομιτάτο. Μόνο η Αργυρούλα κοιτούσε συνεχώς με τα μεγάλα της μάτια ορθάνοιχτα και κουνούσε ανήσυχη το κεφάλι. Τα βράδια, κι ενώ ο Αθανασός ροχάλιζε μακαρίως, εκείνη λαγοκοιμόταν στην καρέκλα και το πρωί τη βρίσκανε ακουμπισμένη στο τραπέζι λες και είχε πεθάνει, με τον σκύλο, τον Αϊαντα, να κοιμάται στα πόδια της.

Τη μέρα της Παναγίας γιόρτασαν συγκρατημένα και όχι όπως άλλες χρονιές. Πέρασαν δυο μέρες ακόμα, και τότε είδαν να πλησιάζει ένας καλόγερος καβάλα στον γάιδαρό του. Στην αρχή ήταν μια μαύρη κουκκίδα στο βάθος, ύστερα πήρε τη μορφή του ανθρώπου με ράσο και καλημαύχι, που λικνιζόταν πάνω στο υποζύγιο.

«Ο Αρτέμιος!» φώναξε ο Αθανασός.

Τον ήξερε και ο Γιαννιός τον Αρτέμιο. Ήταν ο ψηλολέλεκας με την αραιή ανοιχτόχρωμη γενειάδα που κάποιες φορές ιερουργούσε στην εκκλησία της Άρβης και το πειραχτήρι ο Μιχαήλος, που κατέβαινε από το χωριό και έψελνε, τον κοροίδευε για τη λεπτή φωνή του. Η αλήθεια είναι πως και οι άλλοι μοναχοί δεν

τον έπαιρναν στα σοβαρά. Κάθε χρόνο τέτοια εποχή τον έστελναν μ' έναν γάιδαρο να μαζέψει τα μμποστανικά από ένα μετόχι που τους είχε παραχωρήσει ο θείος του Γιαννιού. Θα μπορούσαν, αντί για τον νεαρό καλόγερο, να στείλουν κάποιον αγωγιάτη. Περισσότερη η ταλαιπωρία παρά το όφελος, μα ο καημένος ο Αρτέμιος έκανε όλη αυτή τη διαδρομή μέσα στη ζέστη υπακούοντας στο θέλημα των πρεσβυτέρων της μονής.

Από τον ερχομό του σχημάτισαν κακώς την εντύπωση πως οι δρόμοι ήταν ασφαλείς και ο εχθρός φευγάτος. Ο ίδιος ο καλόγερος τους είπε πως οι άγιοι πατέρες έκλεισαν το μοναστήρι παραμονή Δεκαπενταύγουστου και ανέβηκαν στην Ιερά Μονή της Βιάννου. Οι άνθρωποι του κομιτάτου αναμένονταν στην Άρβη σήμερα το βράδυ. Ένας καϊκτής από τη Γεράπετρο μαρτύρησε στους μοναχούς πως είχε πληρωθεί τον ναύλο για να τους φέρει ύστερα μέχρι τον Τσούτσουρο. Ο Αρτέμιος θεώρησε καθήκον του να έρθει και να ενημερώσει.

«Θα 'χουμε μουσαφिरαίους, λοιπόν!» σχολίασε ο Αθανασός με μια παράξενη ικανοποίηση στον τόνο της φωνής του, σαν να χαιρόταν που τα μέτρα και οι προφυλάξεις του δεν πήγαν στον βρόντο.

Την άλλη μέρα το μεσημέρι κατέβασε μια δράκα αρματωμένων στην αμμουδιά. Τότε είδαν το καϊκι που ερχόταν εξ ανατολών. Κάτω απ' τον αυγουσιάτικο ήλιο γυάλιζαν οι κάννες των όπλων. Ο Γιαννιός με τα νεανικά του μάτια διέκρινε πρώτος ένα σύθαμνο από φέσια μέσα στο πλεούμενο.

Οι Τουρκοκρήτες υπολόγιζαν να αιφνιδιάσουν ερχόμενοι από τη θάλασσα, κι όταν κατάλαβαν ότι κάποιος τους είχε προδώσει, έμειναν αρόδο, γιατί γνώριζαν πως ο «Αμερικάνος» είχε όπλα ευθύβολα, που τα είχε φέρει από τα ξένα, και δεν χαιριζόταν.

Ο Αθανασός με τη φωνάρα του τους αμόλησε ένα γαμωσταυ-

ρίδι και ταυτόχρονα έριξε μια προειδοποιητική βολή. Τότε, κάποιος από το καΐκι έκανε το ίδιο. Άπαξ και οι άνθρωποι του κομιτάτου δεν μπορούσαν να σιμώσουν, η μάχη που με τόση αγωνία περίμεναν όλοι εξελίχθηκε σε μια ανταλλαγή ύβρων και πυροβολισμών δίχως νόημα. Στο τέλος, οι Τουρκοκρήτες, αφού είδαν κι απόειδαν, ανέκρουσαν πρύμναν.

Το καΐκι χανόταν στο βάθος και οι κομιτατζήδες επέστρεφαν άπρακτοι εκεί απ' όπου ήρθαν.

Ωστόσο, ο θεός Αθανασός δεν κρέμασε τα όπλα του στον τοίχο. Συνέχισαν να δουλεύουν αρματωμένοι ακόμα και στο χωράφι.

Ο Γιαννιός Αστάκης είχε πάνω του την εξυπνάδα του άντρα που δεν φανερώνει τα πεπραγμένα του στον πρώτο τυχόντα. Ο κόσμος, που όλα τα ξέρει και τίποτα δεν ξέρει, έλεγε πως στη ζωή του είχε πάντα τον καημό της Σωτηρίας. Η αλήθεια είναι πως τη χρονιά που έγινε το φονικό στην Άρβη είχαν κιόλας δώσει λόγο, έκαναν τα αρραβωνιάσματα και ετοιμάζονταν να παντρευτούν, αλλά η Σωτηρία Αγγελάκη, κόρη του δασκάλου και της δασκάλας, αφού συμβουλευτήκε πρώτα τους γονείς της, αποφάσισε πως δεν άρμοζε να συνδέσει την τύχη της με τον αδερφό ενός φονιά. Κι ενώ ο αρραβωνιαστικός της κρυβόταν μακριά από το χωριό, εκείνη πήγε και ακούμπησε τη βέρα στο σπίτι του. Κι έτσι, χώρισαν.

Μα η μητέρα του Γιαννιού δεν ξέχασε ποτέ και μέχρι να πεθάνει ιστορούσε με δάκρυα στα μάτια την αρχή του ρομάντζου, τότε που ο γιος της και η Σωτηρούλα, μαθητούδια, στρογγύλευαν μαζί τα πρώτα τους κουλουράκια, σκάλιζαν, σαν να 'θελε να πει, τα πρώτα τους γράμματα.

Ύστερα ο καθένας πήρε τον δρόμο του, αλλά φαίνεται πως

όλα τα χρόνια τα δύο χωριανάκια δεν σταμάτησαν να αλληλοκοιτάζονται, και ήταν μεγάλη τύχη για την οικογένεια Αστάκη –έτσι έλεγαν στο χωριό– που η θυγατέρα Αγγελάκη καταδέχτηκε τον Γιαννιό, γιατί ήταν μοναχοκόρη, και από περιουσία να φάνε και οι κότεις! Όλοι γνώριζαν τους Αγγελάκηδες για πάμπλουτους. Κανείς δεν θυμόταν πώς πλούτισαν, καθώς οι περιουσίες μαζεύονται και σκορπίζονται συνήθως με αστείο τρόπο, όμως αυτό οι άνθρωποι το λησμονούν, γιατί τους έχει γίνει συνήθεια να θαμπώνονται από τα πλούτη.

Στα χρόνια τα ανιστόρητα ζούσε ένας Βιαννίτης γίγαντας, που το όνομά του ήταν Ζήσης Κουμπιάρακης, και στα νιάτα του έβσκε τα πρόβατα των μπέηδων της Βιάννου, αλλά πεθαίνοντας άφησε πίσω ολάκερο βιος. Τότε ακόμη η Κρήτη ήταν πέρα για πέρα του Τούρκου, αλλά η επανάσταση είχε πάρει μπρος αλλού και κάποια στιγμή θα έφτανε κι εδώ. Οι άνθρωποι σκέφτονταν τη λευτεριά, κι όταν σκέφτονται έτσι, κάνουν σχέδια και ορέγονται τον πλούτο. Είναι μια άλλη μορφή δουλείας, αλλά ποιος νοιάζεται;

Ο Ζήσης είχε βρει μια πατέντα και δεν άφηγε ύψωμα ή ίσωμα που να μην το οικειοποιηθεί. Όπου το μάτι του έβρισκε ενδιαφέρον, σήκωνε μια πέτρα και την έριχνε με τέχνη και δύναμη. «Ως εκεί που φτάνει η πέτρα το χώμα είναι δικό μου» δήλωνε βροντόφωνα. Έσερνε μαζί του και δυο καλαμαράδες, που πιστοποιούσαν το κατόρθωμά του και ενημέρωναν τα κατάρσιχα. Με την ανοχή των μπέηδων και με χρήση βίας σε όσους πρόβαλλαν αντιρρήσεις έγινε ο πιο πλούσιος βοσκός της Κρήτης.

Η περιουσία αυτού του ανθρώπου πέρασε στον μοναχογιό του, τον επονομαζόμενο Δούκα, η χήρα του οποίου έριξε τα μάτια της στον αδερφό του Στέλιου Αγγελάκη, τον Φράγκο, που ήταν ωραίος σαν τον Απόλλωνα και του άρεσαν οι φράγκικες

φορεσιές. Σύντομα όμως πέθανε η Δούκισσα και την ακολούθησε και ο Φράγκος σε αυτόν τον αέναο κύκλο θανάτου και έρωτα όπου ο παράνομα αποκτημένος πλούτος άλλαζε χέρια διαρκώς.

Στο τέλος πια, όταν ο Στέλιος Αγγελάκης επέστρεψε δάσκαλος στο χωριό, του ήρθε ουρανοκατέβατη η τεράστια περιουσία. Στο μεταξύ είχε φέρει μαζί του και μια νεαρή δασκαλίτσα, που τον περνούσε ένα κεφάλι. Το ζευγάρι προσπαθούσε χρόνια να πιάσει παιδί και στο τέλος τα κατάφερε. Η κόρη τους γεννήθηκε τη μέρα του Σωτήρος, εξού και τη βάφτισαν Σωτηρία.

Από τη μάνα της η Σωτηρία πήρε το μπόι, τα αμυγδαλόσχημα μάτια, αλλά και το άχαρο, αγορίστικο βάδισμα. Πήρε όμως και τη μεγαλομανία της, και από μικρή το διατυμπάνιζε πως θα παντρευόταν άντρα πλούσιο και των γραμμάτων, αλλά τον λιμπιζόταν τον Γιαννιό και έβαλε νερό στο κρασί της. Οι χωριανοί κορόιδευαν: «Πλούτισε, μωρέ, ο Γιαννιός κι έγινε γραμματικός και δεν το ξέραμε!». Γιατί ο Γιαννιός είχε κουτσοβγάλει την τετάρτη δημοτικού και για περιουσία βασιζόταν μόνο στη γενναιοδωρία του θείου Αθανασού, που, μην έχοντας δικό του παιδί, τον αγαπούσε σαν παιδί του.

Πέρασαν μερικές μέρες, κι αφού έληξε ο συναγερμός, κάθισαν και εξέτασαν τα επακόλουθα της πράξης του Μιχαήλου. Για την ώρα, επικρατούσε ηρεμία. Οι μουσουλμάνοι δεν σάλευαν, οι χριστιανοί αγρυπνούσαν. Μέχρι που ο Γιαννιός σκεφτόταν να γυρίσει στο χωριό την παραπάνω βδομάδα.

Κατέφθασε όμως η αδερφή του η Υπομονή, καβάλα στο μουλάρι, με τον αρραβωνιαστικό της το Μαθουλιό. Ήρθαν να φορτώσουν τα κηπευτικά και έφεραν στον Γιαννιό μια χρυσή λίρα και την πατρική εντολή να μη ζυγώσει στο χωριό, αλλά να αλαργέψει κατά το Μεγάλο Κάστρο.

«Κι εδώ αλάργα είναι» παρενέβη ο Αθανασός.

Η Υπομονή, που δεν τιμούσε το όνομά της, πιάστηκε στα λόγια με τον θείο, ενώ το Μαθουλιό πήρε κατά μέρος τον Γιαννιό και του είπε πως κάποιοι Τουρκοκρήτες πέρασαν από το χωριό και ρωτούσαν για τους γιους του Αστάκη. Δεν έκαναν ασχήμιες από φόβο στους χαϊνήδες, είπαν όμως ότι θα ξαναπεράσουν. Όλοι πίστευαν πως τέτοιος φόνος δεν θα έμενε ατιμώρητος.

«Φυλάξου τώρα, Γιαννιέ!» του τόνισε ο μέλλων γαμπρός του.

«Κι εσύ γιατί δεν φυλάγεσαι;»

«Γιατί να φυλαχτώ, μωρέ; Εγώ δεν είμαι Αστάκης. Δεν είμαι αδερφός του Μιχαήλου εγώ».

«Κι αν δεν είσαι, τι; Παίρνεις μια Αστάκαινα, κι έτσι γίνεσαι αδερφός μας» του απάντησε. Τον είδε όμως που χλώμιασε –ήταν κομμάτι αγαθός το Μαθουλιό– και δεν συνέχισε το αστείο.

Το Μαθουλιό, από τη μεριά του, πρόλαβε και του έμπηξε το κεντρί λέγοντας:

«Και με την αρραβωνιάρα κακά μαντάτα. Μα θα σ' τα πει η αδερφή σου».

«Τι έχεις να μου πεις εσύ για τη Σωτηρία;» ρώτησε ο Γιαννιός και της έκοψε τη φόρα που είχε πάρει ασεβώντας στον θείο της.

Και τότε εκείνη γύρισε και του είπε τα καθέκαστα. Τη ρώτησε μόνο αν είχε πάει το σημείωμα που είχε γράψει στη Σωτηρία. Το είχε πάει, αλλά αυτό, καθώς φαίνεται, δεν άλλαξε τα πράγματα.

Στο μεταξύ, η Υπομονή και ο Αθανασός ξανάρχισαν τα ίδια. Μαλώνανε σε ξένο αχερώνα και ήθελαν σώνει και καλά να αποφασίσουν εκείνοι για λογαριασμό του. Ο Γιαννιός όμως τα είχε ζυγίσει μέσα του και με πόνο ψυχής εμπιστεύτηκε τον γαιδάρικο του στην αδερφή του για να τον πάει πίσω στο παχνί. Αντί να κάνει χατίρι στον Αθανασό και να μείνει κοντά του, προτίμησε

τη γνώμη του πατέρα του και έφυγε το άλλο πρωί. Πήρε μαζί του τις κριθαροκουλούρες και τις ελιές από τα χέρια της Αργυρούλας μαζί με το ζεστό της χαμόγελο. Έλεγε να πάρει και το δίκαννο μαζί του, αλλά τελικά κουβάλησε το ρεβόλβερ του Αθανασού μαζί μ' ένα κουτάκι σφαίρες.

«Τούτο δω το μαραφέτι έκανε τη δουλειά του στον Αμερικάνικο Εμφύλιο. Θα σου χρειαστεί πιότερο κι από τη λίρα του πατέρα σου. Το θέλω πίσω όταν με το καλό ξαναταμωθούμε» του είπε ο θείος και ύστερα δεν ξαναμίλησε, εκφράζοντας έτσι τη δυσαρέσκειά του για την απόφαση του ανιψιού του.

Ο Γιαννιός το έβρισκε εγωιστικό να θέλει να τον κρατήσει εδώ, όταν ο ίδιος στην ηλικία του γύριζε τον κόσμο. Κι αν δεν κατάφερνε να κάνει ποτέ το ταξίδι του Οδυσσέα, πόσω μάλλον του Κολόμβου, μέχρι το Ηράκλειο τουλάχιστον επιθυμούσε να φτάσει. *Το Ηράκλειο, σκέφτηκε, είναι πολιτεία κι εκεί δεν πάω ξένος, πάω να βρω τον Μηνά τον Φανουράκη, που έχει τέτοιο χρέος στον γονέα μου.* Στον δρόμο συλλογιζόταν την ντροπή του αρραβώνα του. Και μέσα σ' όλα κουβαλούσε και το περίστροφο, που αν τον έπιαναν οι χωροφύλακες να οπλοφορεί θα χόρταινε η ψυχή του κάτεργο. Προς στιγμήν αποφάσισε να το κρύψει κάπου στη διαδρομή και επιστρέφοντας να το ανακτήσει. Αν όμως κάποιος το έβρισκε και το έπαιρνε; Με τι μούτρα θα εμφανιζόταν στον θείο του;

«Ανάθεμά σε, Μιχαήλο!» μονολογούσε την ώρα που ανηφόριζε στη Βιάννο, αλλά ντράπηκε που θυμήθηκε πως δέκα χρόνια ο μικρός του αδερφός έλεγε και ξανάλεγε: «Ο Μπρατήμης θέλει σκότωμα». Είχε κότσια και το 'κανε.

Ο Γιαννιός αναθυμόταν αργότερα πόσο μεγάλο και συναρπαστικό του φάνηκε το ταξίδι για το Ηράκλειο. Οι μουλαράδες στην Άνω Βιάννο παζάρευαν σκληρά για να τον πάνε μέχρι την

Έμπαρο. Ευτυχώς τον πήρε ένας αγωγιάτης που ζητούσε παρέα, για να μην είναι μόνος, με τη συμφωνία να δίνει ένα χεράκι όποτε θα χρειαζόταν να φορτώσουν ή να ξεφορτώσουν τα ζώα στη διαδρομή. Ακολούθησε το συνεχές τραμπάλισμα στα κακοτράχαλα της βασιλικής στρατάς, η διανυκτέρευση στο χάνι και το επεισόδιο με τους Τουρκοκρητικούς που λίγο έλειψε να τον κάνει φονιά. Γιατί ο θείος ο «Αμερικάνος» το έλεγε και δεν τον πίστευαν πως αυτή ήταν η χειρότερη περίοδος του Τούρκου στο νησί, κι ας μην το καταλάβαιναν οι χριστιανοί στα χωριά της Βιάννου καθώς τους προστάτευαν τα βουνά και οι χαϊνίδες.

Και πώς το έφερε η τύχη και, αφήνοντας πίσω τη βιαννίτικη επικράτεια, στο χάνι όπου διανυκτέρευσαν είδε μπροστά του να μαγαρίζουν μια κοπέλα, που θα μπορούσε να είναι η αδερφή του. Ο αγωγιάτης ξάπλωσε να κοιμηθεί δίπλα στα ζώα, λέγοντας πως θα έφευγαν πριν ακόμη φέξει, και ο Γιαννιός, που φοβόταν μην τον ξεχάσει εκεί στη μέση του πουθενά, έστησε την καρέκλα του κάτω από τ' άστρα και λαγοκοιμόταν κρατώντας αγκαλιά το μπογαλάκι του. Και άκουγε μέσα τις φωνές και τις τσιρίδες, αλλά στην αρχή δεν έδωσε σημασία.

Ήταν κατακαλόκαιρο, ο κόσμος ταξίδευε, το χάνι ξεχειλίζει από πελατεία. Δεν τον παραξένευε αυτός ο σαματάς, ίσως να τον νανούριζε κιόλας. Μόνο όταν η κοπέλα πετάχτηκε γυμνόστηθη έξω και έτρεξε κλαίγοντας προς την ύπαιθρο να γλιτώσει από τους διώκτες της, που φώτιζαν το σκοτάδι με δαυλούς, τότε μόνο αντιλήφθηκε τη σοβαρότητα της κατάστασης. Και αναρωτήθηκε: *Δεν έχει αδερφό ή πατέρα το κορίτσι;* Και δεν οργίστηκε τόσο με αυτούς τους κοιλαράδες που διασκέδαζαν, αλλά με την αναλγησία των υπολοίπων, που άφηναν έτσι να ατιμάζεται μια γυναίκα. Κι ενώ μια φωνή μέσα του έλεγε να μην ανακατευτεί, εκείνος δεν την άκουσε και φανερώνοντας το

περίστροφο πυροβόλησε συνεχόμενα στον αέρα φωνάζοντας: «Χαϊνηδες, χαϊνηδες!».

Πού να το χωρέσει το μυαλό των άλλων πως οι σφαίρες ξεπηδούσαν η μία μετά την άλλη από ένα όπλο. Ευτυχώς, κάποιος ακόμα, για να συνδράμει ίσως, φώναξε με τη σειρά του: «Εν τζοι οι χαϊνηδες!». Και τότε έγινε το μάλε βράσε. Έτρεχαν όλοι πέρα δώθε να σωθούν, ακόμα κι αυτοί που δεν είχαν λόγο. Όσο για τους παλιότουρκους, σαλτάρισαν απέναντι και χώθηκαν μέσα σε κάτι σπαρτά. Κι ενώ ο Γιαννιός ήταν έτοιμος να ξεκινήσει με τα πόδια, ήρθε και τον βρήκε αγουροξυπνημένος ο αγωγιάτης και του είπε πως, μιας κι έγινε ό,τι έγινε, καλύτερα να έφευγαν την ίδια στιγμή. Στον δρόμο ο Γιαννιός σκέφτηκε ξανά πως ήταν μεγάλη ευθύνη να κουβαλά τούτο το σιδερικό. *Δεν αργεί η στιγμή να σε κάνει φονιά*, είπε μέσα του και κάπου δικαιολόγησε τον αδερφό του τον Μιχαήλο.

II

ΑΧΝΑ ΧΑΡΑΜΑΤΑ ΕΦΤΑΣΑΝ ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ και πήραν σειρά περιμένοντας να ανοίξει το Γενί Καπί, η Πύλη του Ιησού, και να μπουν στο Μεγάλο Κάστρο. Ο Γιαννιός αναμετρήθηκε με το πανύψηλο τείχος. Πρώτη του φορά αντίκριζε κάτι θεόρατο φτιαγμένο από ανθρώπινο χέρι. Μέχρι τότε την ιδέα του μεγέθους την έπαιρνε από τα βουνά και από την απεραντοσύνη της θάλασσας. *Το βασίλειο του ανθρώπου*, σκέφτηκε. Παρατήρησε το καμαρόσχημο θύρωμα της πύλης με τους λαξευμένους λίθους και μαγνητίστηκε από τη λεπτομέρεια και το κάλλος της αρχιτεκτονικής του. Αυτή την ιδέα της ομορφιάς την κράτησε μέσα του σαν την πρώτη και πολυτιμότερη ανάμνηση από μια πολιτεία που είχε ακόμη να του διδάξει πολλά.

Όταν στράφηκε πίσω, τρόμαξε το μάτι του από την ατέλειωτη ουρά που είχε ήδη σχηματιστεί. Τώρα καταλάβαινε γιατί ο αγωγιάτης βιαζόταν σε όλη τη διαδρομή. Οι χωρικοί σιωπηλοί, με την αγρύπνια στα σκυμμένα πρόσωπά τους, έφερναν αγαθά από τις επαρχίες φορτωμένα σε κάρα και υποζύγια. Στάρι, λάδι, φρούτα, τυρί και κρασί. Αυτή η αργή πομπή και το λίκνισμα των ζώων ήταν αληθινή μυσταγωγία. Θα έλεγες πως όλοι κοιμόντουσαν όρθιοι.

Ύστερα η πύλη άνοιξε με τους ήχους της καμπάνας των χριστιανών και τη μακρόσυρτη φωνή του μουεζίνη. Σηκώθηκε ένα υπόκωφο βουητό από τα ποδοβολητά ανθρώπων και ζώων στις πλάκες κι αυτό το τεράστιο φίδι που έμπαινε στα έγκατα της

πολιτείας απέκτησε ξάφνου ζωντάνια και ρυθμό. Οι πίσω φώναζαν στους μπροστινούς να κουνηθούνε, αλλά δεν ήταν στο χέρι κανενός να επισπεύσει τη διαδικασία εισόδου στο Μεγάλο Κάστρο. Στο μεταξύ, ο ήλιος του Αυγούστου λόγχιζε με τις πρώτες του αχτίδες τα μπεντένια του Κάστρου. Ο Γιαννιός πλησίασε τον πρώτο σαλεπιτζή, που για δυο δεκάρες τούς σέρβριε στο πόδι σαλέπι σε γυάλινες κούπες κι από ένα σουσαμωτό κουλούρι για προσφάι. Ο αγωγιάτης τον ευχαρίστησε και συνέχισαν μαζί, πιάνοντας την Πλατιά Στράτα.

Ο Γιαννιός βοήθησε και ξεφόρτωσαν τα εμπορεύματα σε δύο αγορές, στο Καμαράκι κι έπειτα στο Μείντάνι. Ο αγωγιάτης βόλεψε τα ζώα του στο χάνι του Βλάση και επέμεινε να κεράσει καφέ. Κάθισαν σ' έναν καφενέ δίπλα στα μακρόστενα μανάβικα. Ο Γιαννιός παρατήρησε πως τα καφενεία του Μεγάλου Κάστρου δεν ήταν καλύτερα από τα χωριάτικα και ο αγωγιάτης συμφώνησε.

Καλός άνθρωπος αλλά αγωγιάτης, ήθελε όλα να τα ξέρει: πώς σε λένε, από πού έρχεσαι, τι θέλεις στο Μεγάλο Κάστρο τέτοια εποχή, πόσο θα μείνεις... Της δουλειάς του είναι κουτσομπόληδες, μιλάνε πολύ και δεν κρατάνε μυστικά. Ο Γιαννιός κατάφερε να ξεστρατίσει από τα δύσκολα. Ο αγωγιάτης ρώτησε κάνα δυο φορές αν κατάλαβε ποιος πυροβόλησε στο χάνι.

«Οι χαϊνηδες! Δεν το είπαμε;» του απάντησε.

Ο άλλος χασκογέλασε και του είπε:

«Στα πεδινά φυτρώνουν αμπέλια, όχι χαϊνηδες». Ύστερα άρχισε να τον νουθετεί: «Εδώ δεν είναι σαν το χωριό σου. Οι γειτονιές είναι μοιρασμένες, να προσέχεις πού σε πάει το βήμα σου... Και το κεφάλι χαμηλά! Άλλοι Τούρκοι εδώ κι άλλοι εκεί κάτω σ' εμάς... Και βάρδα από τους δυτικούς μαχαλάδες».

Στον αποχαιρετισμό, το στρογγυλό πρόσωπο αυτού του χωριάταρου ξαναπήρε την όψη του γινωμένου ροδάκινου, που είχε

χάσει από την κούραση και την αγρύπνια. Τον έσφιξε στην αγκαλιά του σαν να ήταν φίλοι από παλιά και ο Γιαννιός αισθάνθηκε άβολα που δεν έδειχνε την ίδια συγκίνηση.

Λίγο παρακάτω ξέχασε και τον αγωγιάτη και τις λαχτάρες του ταξιδιού και μόνη του έγνοια ήταν πώς θα βρει τον Μηνά τον Φανουράκη. Όσο βάδιζε κάτω από τις ακακίες ήταν πολύ ευχάριστα, αλλά ύστερα δεν υπήρχε ούτε υποψία σκιάς και ο ιδρώτας που κυλούσε στην πλάτη του τον υποχρέωνε κάθε λίγο να σταματά, να κατεβάζει τον μπόγο από τους ώμους και να σκουπίζεται με το μαντίλι. Είχε τον νου του να αντιληφθεί το παπουτσίδικο του Μαριδάκη, γιατί εκεί δούλευε ένας Βιαννίτης ονόματι Βάιος, που ήξερε για τον Φανουράκη.

Τον βρήκε απασχολημένο πάνω σ' ένα καλαπόδι και χωρίς να τον κοιτάξει ούτε μια φορά τού είπε:

«Αυτή την εποχή ψάξ' τον στην Κιζίλ Τάμπια. Πρόσεχε όμως γιατί εκεί έχει μόνο Τουρκιά».

Ο Γιαννιός τον είχε δει στα μέρη του πριν από μερικά χρόνια και τον βρήκε ίδιο και απaráλλαχτο: ένα καχεκτικό πλάσμα με μεγάλη γαμπή μύτη αλλά και αλέγρο στις κινήσεις του. Ο Βάιος φώναξε έναν παραγιό του για να τον ξεπροβοδίσει και να του δείξει τον δρόμο. Όταν έμεινε μόνος, θυμήθηκε τη φράση του αγωγιάτη «μοιρασμένες γειτονιές».

Αρκετοί μαγαζάτορες της Πλατιάς Στράτας, όλοι τους χριστιανοί, πρόβαλαν από τις ανοιχτές πόρτες των καταστημάτων τους, σαν να έψαχναν πελατεία αυτή τη θερμή μέρα του Αυγούστου. Ένας Τούρκος ξυπόλυτος, με έναν νταμπλά στον ώμο, φώναζε: «Φραντζόλες, κολούρια!». Κανείς δεν του έδινε σημασία.

Η πολιτεία, αδιάφορη για την άφιξη του Γιαννιού, άνοιγε μπροστά στα εκστατικά του μάτια έναν νέο κύκλο ζωής.

Η Κιζίλ Τάμπια ήταν μια πυκνοκατοικημένη γειτονιά, αλλά για να βρεθείς εκεί έπρεπε κάποια στιγμή, πριν από τη Μικρή Καμάρα, το Καμαράκι, να αφήσεις την Πλατιά Στράτα και να κάνεις δεξιά. Τότε έμπαινες στα στενά σοκάκια και αντίκριζες τα σπίτια με τη μουσουλμανική αρχιτεκτονική. Είχε δίκιο ο Βάιος. Όπως το είπε: «Χριστιανός ούτε για δείγμα». Μια γειτονιά με ετερόκλητα κτίσματα, από χαμόσπιτα μέχρι αρχοντικά, να κοιτάζουν το ένα το άλλο σε μια ταξική αντιπαράθεση που δεν είχε ποτέ φανταστεί ο Γιαννιός. Σε μερικά από αυτά εύκολα μάντευε κανείς τις εσωτερικές αυλές, στις οποίες οι ένοικοι, και κυρίως οι γυναίκες, έμεναν μακριά από τα επίβουλα μάτια.

Στις μικρές πλατείες, σε κάτι βρόμικους τουρκοκαφενέδες, είδε πρόσωπα ακίνητα και ανέκφραστα σαν των πεθαμένων. Η πελατεία των καφενείων αυτών ήταν κάτι ξυπόλυτοι νεαροί, άνεργοι μεμέτηδες, που σκότωναν την ώρα τους. Ήταν όμως και κάτι γεροντόμαγκες που μουρμούριζαν κάτι πρόστυχα χωρατά, αλλά κανείς δεν γελούσε. Όλοι τους νωθροί και άβουλοι, που δεν σήκωναν το χέρι να διώξουν τις μύγες από το πρόσωπό τους, τον κοιτούσαν χυδαία και απειλητικά. Σε αυτόν τον λαβυρινθώδη μικρόκοσμο ήταν ζήτημα τύχης να ξετρυπώσεις τον Φανουράκη. Και ποιον να ρωτούσε άλλωστε; Πιο κάτω είχε πια μόνο στενοσόκακα με σωρούς σκουπιδιών. Δεξιά και αριστερά από τα χαμηλοτάβανα μονόσπιτα πρόβαλλε κάπου κάπου καμιά ξέστη-θη Τουρκάλα χωρίς φερετζέ και του έκανε νάζια μπας και τον προσελκύσει. Έβαλε το χέρι στην τσέπη και ψηλάφισε το περίστροφο για να πάρει θάρρος.

Όπως έκανε μεταβολή να φύγει, έπεσε πάνω σ' έναν από τους ξυπόλυτους μεμέτηδες, που τον ακολουθούσε. Ήταν ένα αγόρι λίγο νεότερο από τον ίδιο και του χαμογελούσε φιλικά. Όταν άκουσε το όνομα Μηνάς Φανουράκης, το πρόσωπό του φωτί-

στηκε και τον πήγε από εκεί που φάρδαιναν οι δρόμοι, ψήλωναν τα σπίτια και οι άνθρωποι γίνονταν πιο αρχοντικοί. Εδώ μάλιστα! Θα μπορούσε να ζει ο άνθρωπος που αναζητούσε. Σαν να του φάνηκε πως τον είδε να έρχεται από το βάθος του δρόμου.

Είδε κάποιον που του έφερνε πολύ, έναν άντρα ψηλό, με λινό ανοιχτόχρωμο κουστούμι και ψαθάκι στο κεφάλι, που προχωρούσε κοιτώντας συνεχώς πίσω του και ξαφνικά έστριψε σε μια γωνία. Ο νεαρός Τούρκος που τον ακολουθούσε του το επιβεβαίωσε και ο Γιαννιός έτρεξε να τον προλάβει.

«Μηνά!» του φώναξε.

Ο άλλος γύρισε και τον κοίταξε.

«Είμαι ο Γιαννιός, ο γιος του Σταύρου, του... “Αγριμάκη”, που λένε στο χωριό. Είσαι ο Μηνάς ο Φανουράκης;»

«Είμαι, μα τώρα δα δεν ευκολύνομαι, έλα μian άλλη ώρα» του απάντησε και τον άφησε σύξυλο στη μέση του δρόμου με τον μπόγο στην πλάτη.

Την άλλη στιγμή τον είχε ήδη χάσει απ’ τα μάτια του. Και σαν να μην έφτανε αυτό, άκουσε ποδοβολητά πίσω του. Τρεις άνδρες της τουρκικής Χωροφυλακής τον προσπέρασαν και ο ένας μάλιστα τον σκούνηξε και, αντί να ζητήσει συγγνώμη, γύρισε και τον κοίταξε βλοσυρά.

Το μόνο που σκέφτηκε ήταν πως, αν εκείνη τη στιγμή τον έπιαναν, θα έβρισκε τον μπελά του με το πιστόλι στην τσέπη. Χαμήλωσε το βλέμμα και φρόντισε να φύγει το συντομότερο από αυτή τη συνοικία του διαβόλου.

Κάθε φαμίλια έχει τους δικούς της ήρωες, σκεφτόταν μετά ο Γιαννιός. Στο σπίτι του ο Μηνάς Φανουράκης ήταν ένα είδος οικογενειακού θεού, κι αυτό οφειλόταν κυρίως στον πατέρα του, ο οποίος έτρεφε απεριόριστη εκτίμηση στο πρόσωπό του. Ο Γιαννιός, παι-

δί ακόμη τότε, δεν τον συναναστράφηκε ποτέ, αλλά στην επαρχία της Βιάννου αν έλεγες Μηνάς Φανουράκης θα έβλεπες ανθρώπους να σταυροκοπιούνται στο άκουσμα του ονόματός του. Οι μισοί γιατί τον θεωρούσαν ήρωα, οι άλλοι μισοί γιατί τον είχαν για απατεώνα. Ίσως όλοι τους να είχαν δίκιο, καθώς έβλεπαν τη μία από τις δύο πλευρές του.

Ο Σταύρος Αστάκης έλεγε πάντα: «Μην ακούτε τους απανωβαρτάδες!». Και να μην άκουγε όμως κανείς όσους συκοφαντούσαν τον Μηνά, οι πράξεις του δεν ήταν τόσο καθарές όσο διατεινόταν ο πατέρας του Γιαννιού. Έναν καιρό ήταν καταζητούμενος από τους μπέηδες της Βιάννου γιατί είχε παραπλανήσει όλη τη μουσουλμανική κοινότητα με μια αλοιφή που υποτίθεται ότι ξανάδινε μαλλιά σε όσους τα είχαν χάσει. Λένε ότι από αυτή την απάτη θησαύρισε ο Φανουράκης. Όταν όμως τα αποτελέσματα δεν τον δικαίωσαν, αναγκάστηκε να κρύβεται αποδώ κι αποκειί για να γλιτώσει από τη μήνιν των Οθωμανών.

Μιαν άλλη φορά πούλησε κάτι σκουριασμένα καριοφίλια και πιστόλες σ' έναν αγά και κατέφυγε στο μοναστήρι του Αγίου Αντωνίου μέχρι να περάσει η μπόρα. Ο Γιαννιός το είχε για σίγουρο πως ο Σταύρος Αστάκης έκρυβε τουλάχιστον για έναν μήνα τον Φανουράκη σ' ένα μετόχι. Τον κυνηγούσαν τότε τα αδέρφια μιας κοπέλας από το διπλανό χωριό όταν ανακάλυψαν πως η αδερφή τους ήταν η τέταρτη που αρραβωνιάστηκε ταυτόχρονα.

Η φήμη του ότι έμπαινε στη μύτη του Τούρκου τον έκανε αγαπητό σε πολλούς, αλλά στο τέλος με τις μπαγαποντιές του ήταν αδύνατο να σταθεί στη βιαννίτικη επικράτεια. Άφησε λοιπόν την ιδιαίτερη πατρίδα του για να γίνει Καστρινός κι αυτός. Από τις προσφορές κάποιων συμπαθούντων, σαν τον κυρ Σταύρο, ο Φανουράκης ήρθε στο Ηράκλειο με μια μικρή περιουσία.

Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή ωστόσο δεν φάνηκε άξιος να τον συντρέξει. Ο Γιαννιός τράβηξε μια μολυβιά στο όνομα Φανουράκης. Θα τα κατάφερνε και χωρίς αυτόν – άλλωστε, πόσο θα καθόταν στο Ηράκλειο;

Θεώρησε κακώς πως ήταν κάτι προσωρινό, και δεν ήταν. Έγινε έτσι που στην αρχή ήθελε να γυρίσει στο χωριό του, αλλά δεν μπορούσε, και μετά του καλάρεσε, κι ενώ έφτασε η ώρα του γυρισμού, εκείνος ξελογιασμένος το ανέβαλλε συνεχώς.

Σημείωσε πάντως πως εκείνη τη μέρα με τον Φανουράκη ήταν η πρώτη φορά που μακάρισε τον Μιχαήλο γιατί δεν ξεμάκρυνε από τα μέρη τους αλλά πήρε τα βουνά και παρίστανε τον χαινη. Για πόσον καιρό; Για όσο χρειαζόταν.

Γιατί νόμιζε πως οι πόλεις δεν έχουν τη δική τους μυρωδιά; Στα χωριά οι οσμές σε κατακλύζουν από παντού είναι αλήθεια. Είναι η φύση που οργιάζει κάτω απ' το χώμα, δίπλα στα ποτάμια, δέντρα και φυτά ριζώνουν παντού και μοσχοβολάνε, η γη μοσχομυρίζει μετά τη βροχή, έτσι που ο κόσμος γίνεται μια παγίδα από την οποία πιάνεται πρώτα η μύτη και μετά τα μάτια.

Έχουν όμως και οι πόλεις τη δική τους μυρωδιά, δεν είναι εύκολο να την εξηγήσεις, αλλά σε μια πολιτεία σαν το Ηράκλειο ο Γιαννιός αντιλαμβανόταν την ιδιαίτερη οσμή της, που δεν προερχόταν από κάτι συγκεκριμένο. Οι αποθήκες των σταφιδοπαγωγών, τα λαδάδικα, οι σαπωνοποιίες, οι κρασαποθήκες και τα μανάβικα και από την άλλη το εισαγόμενο αλεύρι, η ζάχαρη, ο καφές, το πετρέλαιο, το θειάφι και τα κρέατα αντιμάχονταν το ένα το άλλο σε μυρωδιά, ώσπου στο τέλος από το άθροισμά τους δεν έβγαζες άκρη και έπρεπε να αποδεχτείς αυτή την απροσδιόριστη οσμή που ήταν όλα αυτά μαζί και τίποτε, και σ' αυτήν έπρεπε να προσθέσεις και τον καπνό από το κάρβουνο των πλοίων,

που νόθευε την καθάρια ιωδιούχα ανάσα της θάλασσας, τα ντουμάνια από τα χαμαιτυπεία και τις ταβέρνες, τα φίνα αποστάγματα των αρωματοπωλείων, αλλά και τα έντονα, σχεδόν πρόστυχα, αρώματα από τα κάθε είδους μπαχάρια στις λαϊκές αγορές και στα παζάρια. Αυτή ήταν η ανάσα της πόλης, κι αν μπορούσες να την αναλύσεις, καταλάβαινες τους ανθρώπους της και τη ζωή στις φαρδιές οδικές αρτηρίες που τη διέτρεχαν από το κέντρο μέχρι τη θάλασσα αλλά και στα πολύ περισσότερα στενοσόκακα που έσφυζαν από φτωχολογιά αλλά και από αλητεία, τέτοια αλητεία που ο Γιαννιός δεν μπορούσε να φανταστεί όσο ζούσε στο χωριό του.

Την πρώτη μέρα του στο Μεγάλο Κάστρο την έβγαλε στο ύπαιθρο. Η ζέστη του Αυγούστου, ενθαρρυσμένη από την άπνοια, είχε ζαβλακώσει την πόλη, πυρακτώνοντας τους δρόμους, τις πλατείες και τα μπεντένια του Κάστρου, και δεν άφηνε σε ησυχία ούτε το βενετσιάνικο λιμάνι. Κι εκείνος που νόμιζε ότι μόνο στην Άρβη είχε τέτοιο καύσο. Το βράδυ ανακουφιζόταν να βουτά τα πόδια του στη θάλασσα, κοιτάζοντας με ασυναίσθητη ζήλια τον σκούρο όγκο караβιών που έστεκαν αρόδο, παίρνοντας όση δροσιά έφερνε η νυχτερινή αύρα του πελάγου. Έτσι, κρατήθηκε ξύπνιος μες στο σκοτάδι, κι όταν το πρωί έπεσε σε λήθαργο, τον συνέφεραν οι αγριοφωνάρες των βαρκάρηδων. Η καινούργια μέρα όμως έφερε μαζί της τους βοριάδες, που ξαμολήθηκαν σαν τους νταήδες στους δρόμους δροσιζοντας και την τελευταία γωνιά της πόλης. Οι άνθρωποι που μέχρι χτες ξεμυτούσαν από τα σπίτια και τα μαγαζιά σαν ζαλισμένα έντομα ξαναβρήκαν την αλεγράδα και την ορμή τους.

Ο Σεπτέμβριος ήταν προ των πυλών και οι μεγάλες ζέστες θα έπαιρναν πόδι. Έπρεπε να αναζητήσει στέγη ο Γιαννιός. Όπως ήρθαν τα πράγματα, θα κοίταζε να βολευτεί σε κάποιο χάνι.

Υπήρχαν λογίων λογίων χάνια στο Μεγάλο Κάστρο. Ο ίδιος δεν θα έμενε ποτέ στο κατάλυμα που διάλεξε ο αγωγιάτης. Αυτό προοριζόταν κυρίως για τετράποδα και οι άνθρωποι δεν είχαν καλύτερη φιλοξενία από τα ζωντανά. Ο Γιαννιός θυμόταν την μπόχα που δεν τον άφησε καν να πλησιάσει. Ο αγωγιάτης τού είπε ότι ο πονηρός ο χανιτζής χώριζε με μεγάλα χαρτόνια τα διαμερίσματα και τα νοίκιαζε σε κάτι οδοιπόρους σαν την αφεντιά του που ήθελαν να περάσουν όπως όπως τη βραδιά. Τώρα, πώς κατάφερνε να αναπαυτεί εκεί μέσα με τα κουνούπια, τους ψύλλους, τους κοριούς, τη βρόμα της καβαλίνας και τα γκαρίσματα των γαιδάρων, μόνο εκείνος ήξερε.

Κάποιος του σύστησε ένα φτηνό πανδοχείο στο οποίο κατέλυαν περιοδεύοντες θίασοι, μουσικά συγκροτήματα, χορεύτριες και αοιδοί, φασουλήδες, караγκιοζοπαίχτες, όλοι οι φουκαράδες της καλλιτεχνίας. Ούτε ζώα ούτε παχνιά. Είπε να δοκιμάσει εκεί την τύχη του. Παζάρεψε σκληρά με τον ξενοδόχο.

«Είναι ακριβά, αφεντικό» έλεγε και ξανάλεγε ο Γιαννιός.

«Να πας τότε στα πουτανάδικα του Λάκκου. Είναι φτηνά, θα τακιμιάσεις με καμιά του παλουκιού, κι αν δεν πιάσεις τη σύφιλη, θα πας απ' το μαχαίρι κάποιου αγαπητικού!»

Ο άντρας που είχε απέναντί του ήταν εύσωμος πολύ και κάθε φορά που μιλούσε, εκτός του ότι εκτόξευε ένα σύννεφο σταγονίδια, έχανε την ανάσα στη μέση της πρότασης.

«Δεν πάω, μα εδώ είναι ακριβά».

«Εδώ θα είσαι κύριος και θα σε σέβονται όλοι. Κι όχι απόβλητος στο μάτι των χωροφυλάκων».

«Δεν είμαι κύριος, χωριατόπαιδο είμαι και θέλω σκόντο στην τιμή».

Στο τέλος, ο τετράπαχος πανδοχέας, μην αντέχοντας αυτή τη λεκτική αντιπαράθεση, του έδειξε την ξύλινη σκάλα που οδηγούσε

γούσε σε κάμαρες μικρές σαν κελιά μοναστηριού. Ο Γιαννιός αναρωτιόταν πόσο πιο στενάχωρα θα ήταν τα χαμόσπιτα στον Λάκκο και στην Κιζίλ Τάμπια.

Άρχισε να ξεμυτίζει σε αυτή την πόλη που φιλοξενούσε όλες τις «φυλές του Ισραήλ». Δεν είχε φανταστεί πως υπήρχαν τόσο διαφορετικά έθνη μέσα στο Μεγάλο Κάστρο. Γιατί εκτός από τους Εγγλέζους και τους Γάλλους, για τους οποίους γνώριζε, συνάντησε Ρουμάνους, Ισπανούς, Ιταλούς, ακόμα και Πέρσες. Ο ίδιος φάνταζε αριστοκράτης μπροστά σε όλους αυτούς τους τυχοδιώκτες. Ωστόσο ο ξενοδόχος, στρίβοντας την αρειμάνια μουστάκα, τον ρώτησε πώς σκόπευε να τον πληρώνει, και πριν πάρει απάντηση τον συμβούλεψε να πιάσει χαμαλίκι στο λιμάνι.

Ο Γιαννιός ακολούθησε τη συμβουλή του και άρχισε έναν κύκλο ζωής που ξεκινούσε το απόβραδο, όταν ξυπνούσε από τον βαθύ ύπνο και έπεφτε με τα μούτρα σε όσα μπορούσε να προσφέρει αυτή η πολιτεία σ' έναν νέο σαν και του λόγου του: φαγοπότι, μουσική, χορός, καβγάδες, κουβεντολόι μέχρι πρωίας. Και από τον κόσμο αυτής της άγριας διασκέδασης περνούσε μισομεθυσμένος στον κόσμο της ζόρικης εργασίας. Τον έβλεπαν οι άλλοι αχθοφόροι που παράπαιε πιάνοντας δουλειά και τον κορόιδευαν. Αλλά μόλις φόρτωνε το πρώτο βάρος στην πλάτη, ξέστηθος και ανασκουμπωμένος, έβρισκε την ισορροπία του και μπορούσε να δουλεύει ζαλωμένος ώρες αμέτρητες, μέχρι που ο επιστάτης να τον σταματήσει. Ύστερα έπαιρνε σαν υπνωτισμένος το μεροκάματο και έφευγε με βαρύ και ακλόνητο βήμα, λες και τόση δουλειά τον συνέφερε αντί να τον εξοντώσει. Κάποιοι τον ρωτούσαν πού έμαθε να δουλεύει έτσι κι εκείνος τους απαντούσε: «Στα χωράφια!». Αλλά δεν τον πίστευαν.

Μετά το χαμαλίκι πεινούσε τρομερά και καταβρόχθιζε ό,τι έβρισκε μπροστά του, στο μαγέρικο του Ζαχαράκη συνήθως,

όπου οι τεντζερέδες γεμάτοι στιφάδα, κοκκινιστά και ατζέμ πιλάφι σου έσπαζαν τη μύτη, αλλά αν δεν ήταν για το βαλάντιό σου, βολευόσουν με μπακαλιάρο τηγανητό, με τα κουκιά ή με τη φάβα. Επιστρέφοντας, συναντούσε σχεδόν πάντα τον Σάμελο, έτσι έλεγαν τον πανδοχέα, που τον έψελνε για τα χαΐρια του.

«Συνέχισε έτσι και θα σε βάλουν στο Παράρτημα, καημένε μου. Θα σαπίσεις από τη σύφιλη» του έλεγε.

Με τη λέξη «παράρτημα» εννοούσε το νοσοκομείο των αφροδίσιων, αλλά ο Γιαννιός δεν τον παρεξηγούσε γιατί είχε κάτι πατρικό ο τρόπος του. Ίσως και να του άρεσε να τον ψέλνει κάποιος καθημερινά, ωστόσο σε αυτό το σημείο ο Σάμελος λάθευε. Ο Γιαννιός δεν ενέδιδε στον φραμπαλά γιατί τις σιχαινόταν όλες τις αγοραίες και φοβόταν τις αρρώστιες που κουβαλούσαν πάνω τους. Η αλήθεια είναι ότι η ανάγκη της γυναίκας άρχισε να τον βασανίζει, και ήταν υπερβολικά νέος για να την αγνοεί.

Η πρώτη του δουλειά, όταν έμπαινε στην κάμαρη, να βεβαιωθεί πως το περίστροφο του θείου του βρισκόταν εκεί που το έκρυβε – κάτω από το στρώμα. Το στριφογύριζε για λίγο στον δείκτη του δεξιού χεριού, σαν να επρόκειτο για κομπολόι, μιμούμενος ό,τι έκανε μπροστά στα μάτια του τόσα χρόνια ο Αθανασός. Το σιδερικό είχε αποκτήσει μια παράξενη σημασία στη ζωή του. Δεν το κουβαλούσε βέβαια πάνω του, αλλά η αίσθηση και μόνο ότι τον συντρόφευε κάτω από το στρώμα όπου κοιμόταν του πρόσφερε τη ζεστασιά και την ασφάλεια ενός καλού φίλου. Μια φορά τη βδομάδα το γυάλιζε επισταμένως, σαν να επρόκειτο να το χρησιμοποιήσει την ίδια μέρα. Την ώρα που πλάγιαζε, η κούραση γλύκαινε ακόμα και πάνω στην άβολη κλίνη. Σκεφτόταν μόνο πώς θα ήταν η ζωή του στο χωριό με τη Σωτηρία να γκρινιάζει για το παραμικρό και να του κάνει παρατηρήσεις για τη μόρφωση που αμέλησε να λάβει, λες και μπορούσε να κάνει

αλλιώς, για τα χρήματα που δεν είχε ακόμη κερδίσει, για τους χωριάτικους τρόπους του, για τις συνήθειες και για ό,τι άλλο. Σφάλιζε τα μάτια και αποκοιμιόταν ακριβώς όπως επιστρέφοντας από το χωράφι τον έπαιρνε ο ύπνος καβάλα στον γαϊδαρο.

Φαινόταν τόσο έντονη αυτή η ψευδαίσθηση, που νόμιζε πως ήταν όνειρο ότι βρισκόταν στο Ηράκλειο, πως ο Μιχαήλος δεν είχε σκοτώσει στ' αλήθεια τον Μπραήμη και πως εκείνος συνέχιζε να ζει στο χωριό του και να λαγοκοιμάται καθώς πηγαινοερχόταν από τις αγροτικές δουλειές. Στο τέλος, για άγνωστο λόγο, του περνούσε η ιδέα ότι την άλλη Κυριακή θα παντρευόταν τη Σωτηρία και τότε πεταγόταν στιγμιαία, αλλά διαπιστώνοντας ότι βρίσκεται φυγάζ στο Ηράκλειο και όχι στο χωριό ερχόταν η ψυχή του στη θέση της και βυθιζόταν στα όνειρά του.

Αν η αθωότητα στον άνθρωπο χάνεται με την ερωτική πράξη, ο Γιαννιός δεν έφτασε αθώς στο Μεγάλο Κάστρο. Μεσολάβησε μια ιστορία που δεν μαρτύρησε ποτέ. Και ίσως θα ήταν καλύτερα να την είχε γεννήσει η φαντασία του και όχι η πραγματικότητα ένα μεσημέρι του Ιουλίου στο χωράφι του Αντώνη του Διψαλάκη, όπου πήγε για να κάνει ένα «καερέτι», να δώσει χείρα βοηθείας στον φίλο του πατέρα του δίχως πληρωμή. Θα έπρεπε να τον είχε σεβαστεί, αλλά πώς αλλιώς να αντιδρούσε όταν, καθώς σκάλιζε, ένωσε το χέρι της Λαμπρινής, γυναίκας υπεράνω υποψίας, να τον χουφτώνει στον καβάλο. Του έπεσε η τσάπα από τα χέρια και αφέθηκε να τον σύρει η κυρία Διψαλάκη στην άκρη του κτήματος, μέσα στην κουφάλα μιας ελιάς όπου χωρούσες και να ξαπλώσεις. Η μνήμη του του έλεγε ότι ζευγάρωσαν στα τυφλά, με τις πατούσες τους να εξέχουν, κι αν έβλεπε κανείς, αμέσως θα καταλάβαινε τι συνέβαινε. Παρ' όλα αυτά, ο ίδιος αμφέβαλλε καμιά φορά αν ολοκλήρωσαν εκεί ή στο σταβλί μιας

άλλη μέρα. Γιατί η Λαμπρινή, ή το «Λαμπικό» όπως ήταν το παρατσούκλι της, κάτεχε ασφαλώς περισσότερα για το επίμαχο θέμα και έβαλε μια τάξη μέσα στη σκοτεινή κουφάλα, ξεθηκάρωνοντας τον «δαιμονισμένο» – έτσι αποκάλεσε το πράμα του Γιαννιού. Κι όταν ο «δαιμονισμένος» φάνηκε να βρίσκει τον δρόμο του, εκείνη άρχισε να βογκά σαν να έβγαине η ψυχή της, αλλά δεν πρόλαβε μάλλον να το χαρεί, γιατί ο Γιαννιός ένιωσε τον οργανισμό να τον διαπερνά σαν χαρακιά και άκουσε τη γυναίκα να του λέει γελώντας: «Τι έκανες εκεί, βρε μπαγαπόντη!».

Ίσως λοιπόν να μην ολοκλήρωσαν τότε, αλλά πάνω στο χωμάτινο πάτωμα του σταβλιού, που η ζωηρή νοικοκυρά κάθε φορά το σκούπιζε και το ξανασκούπιζε, όμως πάλι πέτρες και χώμα έμενε και πάνω τους έπεφτε θεόγυμνος ο Γιαννιός κι εκείνη τον καβαλούσε και χοροπηδούσε σαν κατσίκι, αλλά τον παρακολουθούσε, κι όταν καταλάβαινε –και πώς το καταλάβαινε η αθεόφοβη!– ότι πήγαινε να της τη σκάσει, τον επανάφερε στην τάξη λέγοντας: «Βαστήξου, κοτζάμ άντρας!». Του κουνούσε το δάχτυλο και το φλογερό της βλέμμα τον τρώμαζε. Και βασιτόταν ο φουκαράς ο Γιαννιός να μην την απογοητεύσει, όπως βασιτόταν πιο μικρός όταν σε ξένο σπίτι ζητούσε να πάει προς νερού του και η μάνα του του ψιθύριζε: «Βαστήξου, Γιαννιέ μου. Να, τώρα φεύγουμε και θα τσιρήσεις στον δρόμο!».

Μόλις σχόλαγε το πανηγύρι με τη Λαμπρινή, ένιωθε τα τσουξίματα από τις πληγές στην πλάτη του, έτσι όπως σερνόταν τόσην ώρα πάνω στα χαλίκια. Και ευτυχώς που η ερωμένη του είχε την καλοσύνη να του τις καθαρίσει με ένα βρεγμένο πανί και να τις αλείψει με λίγο λάδι. Τρία χρόνια μετά, πάνω στο άθλιο στρώμα του πανδοχείου, με τους κοριούς να κρέμονται στους τοίχους, μπορούσε να ψηλαφίσει κάποιες από τις πληγές αυτές στην πλάτη, σαν ισόβιες ουλές που θύμιζαν, αν όχι σε όλο τον

κόσμο, σ' εκείνον σίγουρα το έγκλημα της μοιχείας που συντελέστηκε τότε.

Τα παρατράγουδα με το Λαμπικό κράτησαν έξι μήνες, και ο Θεός έβαλε το χέρι του να μη γίνει μαθευτό πως ο γιος του Σταύρου Αστάκη έκανε τέτοια απρέπεια. Για τον Γιαννιό ήταν ένα σχολείο αλλά και μια παρανόηση για τη φύση του έρωτα, που έμοιαζε περισσότερο με συνωμοσία, ένα αλιβερίσι των σωμάτων συντελεσμένο με φόβο και πάθος, με υποκρισία και υπαινιγμούς, με κλεφτές ματιές μπροστά στους άλλους, αλλά με φούντωση, με ιδρώτα και πάλεμα την ώρα της πράξης, εκεί όπου χανόταν ο κόσμος, κι όταν τον ξανάβρισκες σου έμενε ένα αίσθημα κορεσμού και ανακούφισης.

Όταν ο Γιαννιός κουράστηκε απ' όλα αυτά, έριξε τα μάτια του πάνω στη Σωτηρία, που μόλις είχε επιστρέψει στο χωριό σπουδαγμένη δασκάλα και οι γονείς της την περιέφεραν σαν ένα όμορφο ζώο για πούλημα. Η Σωτηρία ήταν πιο ψηλή, πιο νέα, πιο αστραφτερή από το Λαμπικό. Κι ο Γιαννιός, που τώρα περιφρονούσε την παλιά του ερωμένη και το άθλιο σταβλί της, άρχιζε να πλάθει στο μυαλό του έναν κόσμο ιδανικό με πρωταγωνίστρια τη νεαρή κόρη Αγγελάκη. Αυτόν τον κόσμο ανασκοπούσε όταν πλάγιαζε να κοιμηθεί τα απογεύματα στο πανδοχείο. Ή μάλλον είχε χωρίσει τον στοχασμό στα δύο, κι όταν γυρνούσε προς τη μεριά του τοίχου, με τους κοριούς να οργιάζουν, σκεφτόταν πως, αν και πήγε τόσες φορές με το Λαμπικό, δεν κατάλαβε και πολλά, καθώς η γυναίκα, είτε από ντροπή είτε για να 'χει τον νου της, έμενε πάντα με τα ρούχα και όλα συνέβαιναν μυστικά κάτω από τον πλούσιο φραμπαλά της. Όταν όμως γύριζε από την άλλη, σκεφτόταν τη Σωτηρία, ξεκινώντας από τη μέρα που ήρθε στο σπίτι τους η προξενήτρα του χωριού, η Αγλαΐα, με τα λαχανί τα μάτια να λάμπουν καθώς ανακοίνωνε την πρό-

θεση της οικογένειας Αγγελάκη λέγοντας: «Είναι μεγάλη τύχη αυτή για τον Γιαννιό μας».

Και του θύμισε η Αγλαΐα τους δικολάβους, που, θέλοντας να υπερασπιστούν το δίκιο του πελάτη τους, μιλούσαν σε πρώτο πρόσωπο, σαν να είχαν αυτοί τη διαφορά και όχι ο άνθρωπος που αντιπροσώπευαν. Αυτή η λάμψη στο βλέμμα της προξενήτρας τον είχε εντυπωσιάσει τόσο, ώστε, όταν η Σωτηρία αποδείχτηκε κατώτερη των προσδοκιών του, περισσότερο αισθάνθηκε εξαπατημένος από την Αγλαΐα και λιγότερο από τη θυγατέρα των παλιών του δασκάλων.

Τον πρώτο καιρό στο Ηράκλειο ο Γιαννιός άκουγε παντού το όνομα του Μπραήμη, και ήταν φυσικό, αφού ο Μπραήμης ήταν Καστρινός στα χρόνια της ακμής του. Σε λίγο καιρό κιόλας έμαθε τα πάντα για τον άνθρωπο που ξέκανε ο αδερφός του.

Ένας χαμάλης στο λιμάνι τού είπε ότι ο Μπραήμης καταγόταν από οικογένεια πεχλιβάνηδων της Πόλης και τον έφερε στην Κρήτη ο Μουσταφά πασάς, ο Γκιριτλής, όταν ήρθε για δεύτερη φορά να κυβερνήσει το νησί εκείνο το μακρινό καλοκαίρι του 1866. Ο Γιαννιός τον πίστεψε. Όλος ο κόσμος ήξερε για τις παλαιστικές ικανότητες του Μπραήμη, που τον φώναζαν Μινώταυρο επειδή πάλευε φορώντας ένα βαλσαμωμένο κεφάλι ταύρου.

Είτε τον έφερε μαζί του ο Μουσταφά πασάς είτε όχι, ο Μπραήμης έμεινε για πάντα στην Κρήτη και εντάχθηκε στο σώμα των ατάκτων που ακολουθούσε τον στρατό του Ομέρ πασά στις ανατολικές επαρχίες την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1867. Κάποιοι μάλιστα έλεγαν ότι πρωτοστάτησε στις οθωμανικές αγριότητες στο Καστέλι της Πεδιάδας. Για αυτά τα κατορθώματά του ο πασάς του Ηρακλείου τον έφερε στο Μεγάλο Κάστρο και τον έκανε ντελίλμπαση, κι όταν ξέπεσε, από δική του κακοκεφαλιά, τον

υποδέχτηκαν οι μουσουλμάνοι νταήδες της Κιζίλ Τάμπια και τον έχρισαν αρχηγό τους στη φαγωμάρα τους με τους χριστιανούς παλικαράδες του Λάκκου. Χάρη σ' αυτόν έναν καιρό δεν ξεμυτούσε χριστιανός νταής, αλλά τα χρόνια περνούσαν και ο Μπραήμης άρχιζε να γερνά. Ένας νεαρός βαρκάρης, ο Ντραμουντάνης, ίσως ο πιο χειροδύναμος άντρας του αιώνα, τον προκαλούσε να λογαριαστούν οι δυο τους στο Μακρύ Σοκάκι.

Οι Τούρκοι φυγάδευσαν τότε το είδωλό τους, κι έτσι ο Μπραήμης μπήκε στο κομιτάτο και άρχισε πάλι να ασχημονεί κατά των χριστιανών στις επαρχίες του νότου. Να όμως που ήρθε και η ώρα του. Ουδείς θάνατος!

Στο μεταξύ, οι καλντιριμιτζήδες συνέχιζαν να σφάζονται κάθε βράδυ σε σκοτεινά και κακόφημα σοκάκια στο Μεγάλο Κάστρο. Ρωμιοί και Τουρκοκρήτες έστηναν καρτέρι οι μεν στους δε και το μαχαίρι δούλευε αβέρτα. Ώσπου ένα πρωί βρήκαν σφαγμένο μέσα σ' ένα πορνείο τον φοβερό Ντραμουντάνη. Τον είχε παρασύρει μεθυσμένο μια Τουρκάλα χορεύτρια και οι δολοφόνοι του περίμεναν υπομονετικά να ανέβει στην κλίνη της αμαρτίας προτού πιάσουν δουλειά και τον ξεκάνουν. Έτσι απάντησαν οι Τουρκοκρήτες για τον Μπραήμη και όλοι το θεώρησαν δίκαιο και δεν ανταπόδωσαν.

Θα έλεγε κανείς πως μετά τον φόνο του Ντραμουντάνη ξεθύμανε η κατάσταση, γιατί σταμάτησαν για λίγο τα μαχαιρώματα και οι καβγάδες. Ακόμα κι ο Γιαννιός είχε λησμονήσει τον λόγο για τον οποίο βρισκόταν στο Ηράκλειο.

Ύστερα ξανάρχισαν οι σκοτωμοί. Οι νύχτες χωρίς φεγγάρι είχαν μια παράξενη αγριάδα, κι αν επέλεγες να κινηθείς ανάμεσα στις σκιές και στα σοκάκια, δεν σου το απαγόρευε κανείς, αλλά μπορεί να ήσουν εσύ ο επόμενος που θα έβλεπε τη φευγάlea λάμψη του μετάλλου προτού νιώσεις την κρυάδα του μες

στα σωθικά. Ο Γιαννιός είδε αδικοχτυπημένους να τους παίρνουν σηκωτούς από τα κακοφωτισμένα καταγώγια της συνοικίας του Λάκκου ή από τα σοκάκια της Κιζίλ Τάμπια και να σπαρταράνε σαν τα ψάρια λίγο πριν αφήσουν την τελευταία τους πνοή. Οι παρεξηγήσεις δεν είχαν τέλος. Μια στραβή ματιά, ένας λόγος παραπάνω, και το κακό δεν αργούσε. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες σκέφτηκε πως το ρεβόλβερ του θείου θα απένεμε δικαιοσύνη. Αλλά δεν διανοήθηκε ούτε μια φορά να το κουβαλήσει πάνω του. Τη μια στιγμή περνούσε από το μυαλό του να πάει να το φέρει, την άλλη στιγμή το ξεχνούσε.

Ένα απόγευμα, την ώρα που επέστρεφε από τη δουλειά στο πανδοχείο, τον έπιασε ο Σάμελος:

«Δεν έχω όφελος απ' όσα θα σου πω, μα εδώ προκοπή δεν θα δεις. Εσύ είσαι χωριατόπαιδο, όπως είπες πρώτος, δεν κάνεις για την πόλη. Κοίτα να γυρίσεις το συντομότερο αποκεί που ήρθες».

Ο Γιαννιός τον αγριοκοίταξε, αλλά δεν αποκρίθηκε. Σκέφτηκε μόνο πως δεν μπορούσε να του μιλά έτσι ο χανιτζής που του πρόσφερε το αθλιότερο κατάλυμα του κόσμου. Και βέβαια θα σηκωνόταν να φύγει, την ίδια μέρα κιόλας.

Το πρωί δεν πήγε στη δουλειά, αλλά μεταφέρθηκε στο χάνι της Παρασκευής δυο στενά παραπάνω. Όσοι του το παρουσίασαν για καλύτερο τον ξεγέλασαν, πρώτα πρώτα γιατί η ίδια η Παρασκευή ήταν μια σκατόγρια, μια ρουφιάνα, με μάτια μικρά και αεικίνητα σαν της νυφίτσας, που σε περνούσε από κόσκινο προτού σε βολέψει σε κάποιο από τα στενόμακρα καμαράκια της. Αφού πάσχιζε με χίλιους δυο τρόπους να μάθει κάτι περισσότερο από αυτό που ο Γιαννιός ήθελε να ξέρουν οι άλλοι για το άτομό του, του ζήτησε κάποιον εγγυητή, τρόπος του λέγειν, άν-

θρωπο στον οποίο θα μπορούσε να απευθυνθεί αν εκείνος το έσκαγε μια μέρα και της άφηνε φέσι. Ήταν ένας έμμεσος τρόπος για να πληροφορηθεί κάτι επιπλέον για τον νέο πελάτη της.

Ο Γιαννιός αποκρίθηκε πως δεν υπάρχει τέτοιος άνθρωπος σε όλο το Ηράκλειο. Τότε, εκείνη άρχισε να ξεφωνίζει και να λέει πως γέμισε ο κόσμος γυναίκες και άντρες που κρατάνε μυστικά, πως εκείνη δεν ήθελε να έχει μπελάδες με τους χωροφυλάκους και καλά θα έκανε να της αδειάσει τη γωνιά. Ο Γιαννιός, ζαλισμένος όπως ήταν από το πιτό και την κραιπάλη της προηγούμενης νύχτας, την έπιασε με τη χερούκλα του από τον λαιμό, όπως θα τσάκωνε μια κότα, και ακριβώς έτσι αντέδρασε η Παρασκευή: Κακάριζε και χτυπιόταν σαν κότα, κι αφού είδε πως ο νεοφερμένος ήταν ζόρικός, μαλάκωσε, μουρμούρισε κάτι δικά της και στο τέλος άνοιξε το κατάστιχο, έγλειψε τη μύτη ενός στραβοχυμένου μολυβιού και κράτησε μια σημείωση, μην τολμώντας να ρωτήσει ούτε το όνομά του. Του έδωσε ένα μεγάλο σκουριασμένο κλειδί και του έδειξε τη σκάλα.

Το καινούργιο του κατάλυμα ήταν μια τρύπα, που ο Θεός να την έκανε δωμάτιο, κάτι σαν σοφίτα που προεξείχε από την οροφή του πανδοχείου. Έπρεπε να σκύβεις για να μη χτυπήσεις το κεφάλι σου στα δοκάρια της οροφής. Το κλειδί ήταν μάλλον διακοσμητικό, γιατί, όσες φορές κι αν το έστριβες, η πόρτα δεν αμπάρωνε. Έτσι κι αλλιώς, ο Γιαννιός είχε μάθει να κουβαλά πάνω του ό,τι είχε αξία για έναν κλέφτη και δεν εμπιστευόταν καθόλου αυτά τα κωλοχανεία. Ανησυχούσε απλώς για το περίστροφο, κι αυτή τη φορά το έκρυψε κάτω από μια σάπια σανίδα στο πάτωμα.

Εκείνη τη μέρα θα μπορούσε να κατέβει στο λιμάνι και να δουλέψει έστω το μισό μεροκάματο, αλλά η κούραση τον ξεγέλασε. Είπε να γείρει μια στιγμή και έκλεισε τα μάτια. Όταν τα

άνοιξε, ήταν σχεδόν απόγευμα, αν μπορούσε να κρίνει από το χλωμό φως στον φεγγίτη. Τον ξύπνησε μάλλον μια γυναικεία κραυγή, που επαναλήφθηκε μαζί με τον γδούπο που κάνουν τα ανθρώπινα σώματα όταν σωριάζονται χάμω. Ύστερα σιωπή. Ο Γιαννιός νίφτηκε σε ένα βαθύ τσίγκινο λεκανάκι και χτένισε τα μαλλιά του κοιτώντας ένα κομμάτι από σπασμένο καθρέφτη στον τοίχο. Κατέβηκε στον μισοσκότεινο διάδρομο και πέρασε μπροστά από την Παρασκευή, που τον θωρούσε με δέος, άνοιξε τη βαριά ξύλινη πόρτα και βγαίνοντας έξω διαπίστωσε πως ο ήλιος ήταν ακόμη ψηλά. Τι μέρα να ήταν άραγε; Καιρό τώρα είχε χάσει τον λογαριασμό, στο λιμάνι δεν υπήρχαν αργίες. Οι μέρες δεν διέφεραν μεταξύ τους, εκτός από τις Κυριακές, που ακούγονταν οι καμπάνες των εκκλησιών και οι νοικοκυραιοί φόραγαν τα καλά τους και σουλατσάριζαν όλο καμάρι σε καθωσπρέπει στρατές.

Ο ίδιος το έφερνε βαριά που δεν έβρισκε χρόνο να σουρτουκέψει στη μεγάλη πολιτεία. Μόνο στους δυτικούς μαχαλάδες, τους απαγορευμένους, είχε μάθει να προσανατολίζεται. Του έλεγαν πως άξιζε μια μέρα να φτάσει μέχρι τις Τρεις Καμάρες για να δει τον πασά του Κάστρου να πίνει τον καφέ του και να καπνίζει με ραχάτι ναργιλέ απολαμβάνοντας τα κομμάτια της μουζικας που έπαιζε για χάρη του η μπάντα της τούρκικης φρουράς. Αλλά αυτό γινόταν απόγευμα, και ο Γιαννιός εκείνη την ώρα βρισκόταν στην αγκαλιά των αγγέλων.

Ονόματα όπως η πλατεία Χεϊτάν Ογλού και το Βεζίρ Τσαρσί, η Κουτάλα και οι Εφτά Μπαλτάδες έμοιαζαν εξωτικοί προορισμοί, και ο Γιαννιός φοβόταν πως, όταν κάποτε θα γύριζε στο χωριό του και θα τον ρωτούσαν τι είδε στη μεγάλη πολιτεία, δεν θα είχε τι να αποκριθεί.

Πάλι καλά που τα βήματά του τον έφεραν συχνά στην πλα-

τεία του Μεγάλου Σιντριβανιού. Είχε ακούσει να μιλάνε για το μνημείο του νερού οι κοσμογυρισμένοι συγχωριανοί του και είχε, όσο να 'ναι, την περιέργεια. Κατέληγε όμως εκεί την ώρα που χάραζε, ζαλισμένος από το πιόμα και την ολονυκτία, και έπινε στα πεταχτά καφέ στον μοντέρνο καφενέ που είχε ανοίξει ένας μερακλής νεόφερτος από την Αμερική. Ο θεός Αθανασός τον λογάριαζε για φίλο και ζήτησε να στείλει τα χαιρετίσματα με τον ανιψιό, αλλά ο Γιαννιός ντρεπόταν να του μιλήσει στα χάλια που ήταν. Προλάβαινε ίσα ίσα να δει τους μουσουλμάνους που έπλεναν συμβολικά τα χέρια τους πριν μπουν στο τζαμί και κάποιες γυναίκες που έρχονταν με στάμνες να γεμίσουν νερό για το σπίτι. Ύστερα έπαιρνε δρόμο για να είναι στο πόστο του ώρα καλή για τη δουλειά, μασουλώντας, καθώς τρέκλιζε λίγο, το σησαμωτό κουλούρι που αγόραζε από ένα τουρκόπαιδο στην πλατεία.

Ήταν που οι Τούρκοι διόρισαν γενικό διοικητή στο νησί τον χριστιανό Αλέξανδρο Καραθεοδωρή πασά, γι' αυτό αναθάρρησαν οι Κρητικοί και πίστεψαν πως τέλειωσαν τα βάσανά τους. Τα πέντε χρόνια του τρομερού Μαχμούτ Τζελαλεδίν πασά άφησαν πίσω τους φονικά και συμφορές και καλύτερα να μην ξανάρχονταν. Ο Γιαννιός άκουσε πως στα Χανιά υποδέχτηκαν με επευφημίες τον νέο διοικητή και έλπιζε πως σύντομα θα γύριζε στο σπίτι του. Ύστερα –και δεν πέρασε ούτε μήνας– άρχισαν πάλι τις ασχήμιες οι Τουρκοκρητικοί που δεν ήθελαν χριστιανό πασά και η κατάσταση έγινε όπως ήταν και χειρότερη. Μέσα σ' αυτόν τον χαλασμό ο Γιαννιός θυμήθηκε τον αδερφό του τον Μιχαήλο, που ολοένα έλεγε: «Δεν θα ξεκουμπιστούν ποτέ οι κερατάδες! Πρέπει να τους πετσοκόψουμε έναν έναν».

Κουράστηκε πια να παριστάνει τον φυγά εδώ στην πολιτεία, ή ίσως απελπίστηκε και το μυαλό τού έπαιζε παράξενα παιχνίδια.

Τη μια του ερχόταν να μπαρκάρει σ' ένα οποιοδήποτε καράβι και να κάνει το ταξίδι του Οδυσσέα, όπως ο θεός Αθανασός. Την άλλη σκεφτόταν πως είχε δίκιο ο Μιχαήλος: Αν ο κάθε χριστιανός σκότωνε έναν μουσουλμάνο, δεν θα έμενε ούτε ένας για δείγμα σε όλη την Κρήτη. Κι όταν έκανε τέτοιες σκέψεις, έβαζε το περίστροφο στην τσέπη και έπαιρνε τους δρόμους. Είχε συνηθίσει πια στη θέα του αίματος και στις ανοιχτές πληγές, έτσι που τα αλληλομαχαιρώματα να θυμίζουν κάποιο παιχνίδι. Αλλά όταν ερχόταν η σειρά του, αρνιόταν να παίξει.

Δεν είχε καν την περιέργεια να νιώσει πώς είναι να σκοτώνεις άνθρωπο. Αλήτευε, μπεκρόπινε, καβγάδιζε, έβριζε, καταχέριζε όποτε χρειαζόταν, αλλά πιστόλι δεν έβγαζε ποτέ. Παρηγοριόταν στην ιδέα ότι ο Μιχαήλος δεν θα σταματούσε στον φόνο του Μπραήμη και ότι σύντομα θα ξέκανε έναν, δύο, ίσως και τρεις, σκοτώνοντας και για λογαριασμό του.

Τίως να είμαι δειλός που δεν μπορώ να σκοτώσω, έβαζε με τον νου του, ακριβώς όπως κάποιες φορές αμφέβαλλε και για τον ανδρισμό του. Γιατί και με τις γυναίκες πισωπατούσε. Τόσα αγοραία σώματα του προσφέρονταν κάθε βράδυ εδώ κι εκεί, κι εκείνος ή που θα φοβόταν τα αφροδίσια ή που κάτι άλλο θα τον απωθούσε την κρίσιμη στιγμή. Και ποθούσε τόσο πολύ να ξανανιώσει το θηλύκωμα μέσα στο γυναικείο σώμα. Τίποτα δεν μπορούσε να υποκαταστήσει αυτή την αίσθηση, ούτε καν ο ενθουσιώδης αυνανισμός της νιότης. Είναι αυτό που έλεγε ο Αθανασός όταν αναφερόταν στα ταξίδια του: «Κάποια πράγματα δεν αρκεί να τα φαντάζεσαι».

Όσο περνούσε ο καιρός και ο Γιαννιός απλώς εξοντωνόταν στη χαμαλοδουλειά και ύστερα στο αλόγιστο ξενύχτι, καταλάβαινε πως η πολιτεία δεν ήταν για αυτόν και έδινε δίκιο εντέλει στον Σάμελο, που τον παρότρυνε να φύγει αποδώ αποκαλώντας

τον «χωριατόπαιδο». Στην ηλικία του άλλοι νέοι μάθαιναν ακόμη γράμματα, προετοιμάζοντας ένα μέλλον λαμπρό: γιατροί, δικηγόροι, δάσκαλοι... Εκείνος παραιτήθηκε νωρίς από μια τέτοια προοπτική. Οι δικοί του δεν ήταν πλούσιοι, αλλά τις σπουδές του θα μπορούσαν να τις στηρίξουν. Ο πατέρας του τον ρώτησε, αλλά εκείνος τότε ντράπηκε να ξεχωρίσει από τη φτώχεια και την αμάθεια.

Τώρα ντρεπόταν που δεν συνέχισε, και δυστυχώς δεν μπορούσε να διορθώσει τα λάθη του. Αυτή η πολιτεία, που τελικά δεν την αγάπησε, του έδειξε πως δεν ήταν άξιος παρά για το χαμαλίκι και την αλητεία. Το μόνο που δεν είχε δοκιμάσει ακόμη ήταν να μαχαιρώνεται με τους καλντιριμιτζήδες και να ξεφαντώνει με ιερόδουλες. Τούτη η κακοκεφιά δεν θα του έβγαине σε καλό, ο Γιαννιός το ήξερε και κατά βάθος ευχόταν να του συμβεί το κακό, σαν να ήθελε να τιμωρήσει τον εαυτό του για κάτι.

Ένα απόγευμα επέστρεψε νηστικός στο πανδοχείο. Δεν είχε κουράγιο να περπατήσει, ένοιωθε να καίγεται ολόκληρος σαν λαμπάδα, κι όταν τον είδε η Παρασκευή να τρεκλίζει στο βάθος του διαδρόμου, τσίριξε: «Παναγιά μου!». Εκείνος, τρομαγμένος από την τσιρίδα της γριάς, ψέλλισε: «Δεν έχω τίποτα».

Αργότερα θυμόταν πως η διαδρομή από την εξώπορτα ως το κρεβάτι τού είχε φανεί μια ατέλειωτη ανηφόρα, κι όταν έφτασε στο παλιοκρέβατο, νόμιζε πως χρειάστηκε κιόλας να σκαρφάλωσει, σαν να επρόκειτο να ανέβει σε βάρκα. Η εντύπωση αυτή μάλιστα ενισχύθηκε από το γεγονός ότι ήταν μούσκεμα, λες και τσαλαβουτούσε σε οργισμένη θάλασσα. Όλη αυτή την ώρα ένοιωθε μαχαιριές στα πλευρά και στην πλάτη σε κάθε ανάσα του. Ύστερα ήρθαν κατά κύματα τα ρίγη, σπαρταρούσε σαν το ψάρι και ζητούσε να τον σκεπάσουν, αλλά δεν ήταν κανείς δίπλα του, μόνο έξω από την πόρτα άκουγε τη σκατόγρια να αραδιάζει φω-

ναχτά όλες τις παλιοσθένειες που της έρχονταν στο μυαλό. Άρχισε να διολισθαίνει σε κάτι που μπορεί να ήταν θάνατος, αλλά μπορεί και βαθύς ύπνος που θα τον αναζωογονούσε.

Τρεις μέρες χωρίς βελτίωση, και η Παρασκευή καλού κακού θα έστελνε να φέρουν τον παπά για να τον διαβάσει.

«Πάει, τα 'φαγε τα ψωμιά του!» γνωμάτευσε η γριά. «Σκληρή καρδιά μα αγαθή. Ας κάνει τώρα χώρο κι ο Θεός να χωρέσει τα κρίματά του».

Κρήτη, 1894. Από το σκηνικό ενός φόνου στα χωριά του νότου ο Γιαννιός Αστάκης θα βρεθεί στο Μεγάλο Κάστρο, το Ηράκλειο Δύσης και Ανατολής, και στην αγκαλιά της Μαργώς Μποτέλλη. Ζούμε το τέλος της Τουρκοκρατίας στο νησί που θα οδηγήσει στη σφαγή του 1898. Στον μισό αιώνα ζωής που ακολουθεί, οι πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος θα πρέπει να ανταπεξέλθουν στις δοκιμασίες που θέτουν τα μεγάλα γεγονότα στον απλό άνθρωπο είτε αυτός ζει στο Βερολίνο, στο Παρίσι του Μεσοπολέμου ή στα χωριά της Νότιας Κρήτης. Στον λαβύρινθο του χρόνου οι μικροί ήρωες της καθημερινότητας μοιράζονται ανέμελοι τις στιγμές τους ενώ στις φλέβες τους κυλά το αίμα της Ιστορίας.

ISBN: 978-618-03-3510-1

9 786180 335101

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83510

metaixmio.gr

ΔΙΑΦΕΣΙΜΟ
ΚΑΙ ΣΕ

e-book